

1988

22-01

DE KORHAAN

VOGELWERK GROEP HET GOOI EN OMSTREKEN

DE KORHAAN

verenigingsorgaan van de vogelwerkgroep het gooi e.o

verschijnt 5x per jaar

Redaktie : Henk Hardon
Wim Duurland

Redaktie adres : M.Simonszhof 84, 1216 LM Hilversum

Verzending en ledenadministratie : Bep Dwars-van Achterberg,
Prinsenstraat 15, 1211 LS Hilversum
tel. 035-233973

Illustraties :

Het overnemen van artikelen is uitsluitend toegestaan na overleg met de redaktie.

De redaktie behoudt zich het recht voor artikelen voor plaatsing te weigeren.

De auteurs zijn zelf voor de inhoud van hun artikelen verantwoordelijk.

INLEVEREN COPY : UITERLIJK 31 MAART

INHOUDSOPGAVE

1- 2 : Vogels tussen Vecht en Eem
3- 5 : Programma
5-13 : Bestuursmededelingen
13 : Een luchtgevecht
14-19 : Het Laarder Wasmeer
19 : Schotse Zeereis
20-25 : Vogels op de Gooise Heidevelden
25-26 : Ontvangen Literatuur
26 : Cursus Vogels Herkennen
27-28 : Veldwaarnemingen

Vogels tussen Vecht en Eem

300 Leden hebben dit nog niet Beesteld!

Vogels tussen Vecht en Eem

Onder deze titel verscheen onlangs ter gelegenheid van het twintigjarig bestaan van de Vogelwerkgroep Het Gooi en omstreken bovengenoemd boekwerk. Het is in de eerste plaats geschreven voor de geïnteresseerde natuur- en vogelliefhebber die meer wil weten over de vogels in de streek tussen de Vecht en de Eem.

De wat meer gespecialiseerde vogelliefhebber komt uitvoerig aan zijn trekken bij de soortbeschrijvingen. Daar worden alle soorten vermeld die in het beschreven gebied zijn waargenomen. Hun reilen en setlen wordt uit de doelen gedaan en tal van wetenswaardigheden passeren de revue. Bij elke soort staan bovendien de volkenamen aangegeven.

Na een hoofdstuk over de vordingsgeschiedenis van het gebied wordt de inloop van de mens op het landschap behandeld.

In het deel over de historie van de Gooise avifauna wordt teruggegrepen tot de Romeinse tijd.

Bijzonder onderdeel vormen de gegevens over de Gooise vogels in de literatuur. Joot van den Vondel, Frederik van Eden en Henri Borel komen daar aan bod.

Een ander onderdeel is de relatie tussen landschap, vegetatie en avifauna. Boovogels tussen Vecht en Eem geeft onder andere de betrekkingen weer tussen vogels en bosaanplantingen en produktiebossen.

Nestkasten en hun besonere is de titel van een hoofdstuk over de dieren die van nestkasten gebruik maken. De kasten blijken, behalve voor vogels, gewilde woon- en schuilgelegenheden te vormen voor soogdieren en insecten.

Slaapplaatsen is de titel van een stuk over de slaapgewoonten van vogels. Waar overnachten zij, wanneer maken zij er gebruik van en hoe en wanneer gaan de vogels er naar toe.

Een speciaal opgezet onderzoek naar de slaapgewoonten van meeuwen verschaft veel fcten over het doen en laten van deze groep.

Er zijn enkele kaartjes opgenomen met de ligging van meeuwenlaapplaatsen en die van kraaien, Eksters en Spreuwen.

Dat er vogels over de streek trekken kan iedereen waarnemen. Het hoe en waarom van deze vogeltrek wordt voor de lezer uit de doelen gedaan.

Wanneer de winter van de streek tussen Vecht en Eem zich ter ruste begeven worden de vilen actief en zoeken het gebied af naar prooien.

Met deze nachtvoegels eten blijkt uit de resultaten van vele uren lang geduldig uitpluizen van hun braakballen, die de onverteerbare resten van hun prooidieren bevatten.

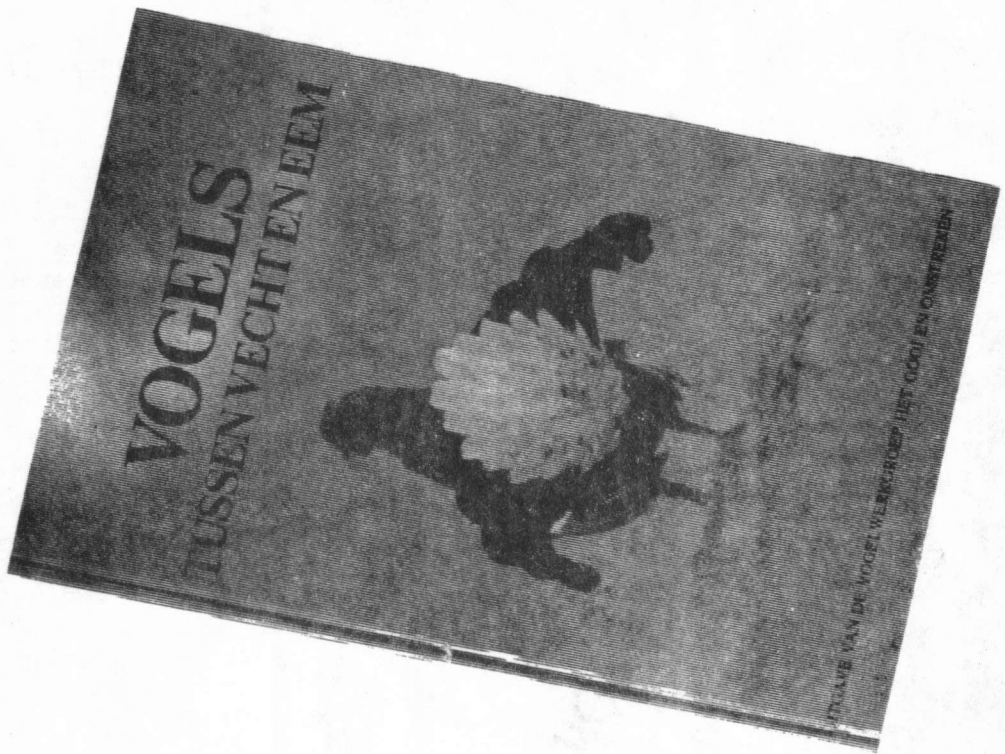
Voorts bevat het boek gegevens die tenoorechijnlijk komen bij tellingen van roef- en watervogels in de winter. Het voorkomen van Waterhoentjes in de winter, de grootte van de groepen, hun winterverblijfplaatsen en voedsel zijn de onderwerpen van een ander hoofdstuk.

Voor wie het allemaal zelf wil gaan beleven staan er twintig excursiemogelijkheden in de streek beschreven. Korte en langere routes om te wandelen, fietsen of varen met daarbij een routekaart.

In de bijbehorende tekst staat aangegeven waar de vogelsoorten te zien of te horen zijn.

Het boek telt 400 pagina's is gebonden en voorzien van een afwasbare omslag waarop in kleur een konhaan staat afgebeeld. Het is verlicht met 24 kleurenfoto's van vogels en bevat ook tientallen zwart-wit foto's.

De prijs bedraagt slechts f 32,50. Inclusief verzendkosten wordt deze f 41,--. Na ontvangst van één van de beide bedragen op postgiro 5178263 t.n.v. Avifauna van het Gooi, Keesep ontvangt u bericht over het dichtstbijzijnde afhaaladres of het boek wordt u toegesonden.

PROGRAMMA

- Zondag 7 febr. Ochtendexcursie Einde Gooi en omgeving.
We verzamelen om 9.00 uur op de parkeerplaats tegenover het vliegveld Hilversum.
De excursie staat onder leiding van Adrie Vermeule.
- Donderdag 25 febr. Vanavond zal Paul Opdam, werkzaam bij het Rijks Instituut voor Natuurbeheer, een lezing houden over bosvogels. De nadruk zal deze keer meer liggen op de informatie en iets minder op de mooie plaatjes, al zullen die niet vermeden worden. De heer Opdam zal zich vooral bezig houden met twee aandachtspunten:
1e wat bepaalt of een gebied voor een bepaalde vogel geschikt is?
2e als het gebied geschikt is, zit die vogel er dan ook? U zult kunnen vernemen welke factoren van invloed zijn op de samenstelling van de vogelbevolking in een bepaald gebied.
Aanvang 20.00 uur in de Goede Herderkerk, Simon stevinweg 146 te Hilversum.
- Zaterdag 27 febr. Ochtend-wandelexcursie Arkemheense polder.
We verzamelen om 8.00 uur op het Oosterspoorplein in Hilversum, de excursie staat onder leiding van Adri Vermeule.
- Vrijdag 4 mrt. Avondexcursie door het landgoed Groeneveld.
We verzamelen voor het kasteel Groeneveld om 21.00 uur. Uw auto kunt u op het parkeerterrein rechts naast het kasteel parkeren. Het kasteel Groeneveld ligt in Baarn. De excursie staat onder leiding van Yves Vogel, Jelle Harder en Adrie Vermeule.
We hopen ook dit jaar weer een aantal Bosuilen te horen.
- Maandag 14 mrt. Werk-kontaktavond in de Godelinde scholengemeenschap te Naarden ,aanvang 20.00 uur.
- Donderdag 24 mrt. Algemene ledenvergadering.
Na afloop van de vergadering zal ons lid Lies Visser ons meenemen naar het westelijk havengebied van Amsterdam. Zoals u weet heeft zij zich jaren geleden ingezet voor het behoud van dit natuurgebied, dat onder andere moest wijken voor de uitbreiding van de haven. Gezeten in een schuilhutje heeft zij vele vogelsoorten voor ons kunnen observeren en fotograferen.
De avond wordt gehouden in de Goede Herderkerk, Simon Stevinweg 146 te Hilversum. Aanvang 20.00 uur.
- Zondag 27 mrt. Ochtend-wandelexcursie Naarderbos en omgeving.
We verzamelen om 7.30 uur bij de patattent aan het begin van het Naarderbos.
U kunt als volgt in het Naarderbos komen, met de auto richting Lelystad net over de Hollandse Brug de afslag Muiderberg, aan het eind van de afrit rechtsaf. De patattent is direkt aan uw linkerhand.
De excursie staat onder leiding van Hans van Oosterhout, en Adri Vermeule.

- Maandag 4 apr. Ochtend-fiestexcursie door de Eempolders.
We verzamelen om 8.00 uur bij het gemeentehuis van Eemnes, Laarderweg 24a.
De excursie zal onder leiding staan van Hans van Oosterhout, en Adri Vermeule
- Maandag 11 apr. Werk-kontaktavond in de Godelinde Scholengemeenachap te Naarden, aanvang 20.00 uur.
- Zaterdag 16 apr. Ochtend-wandelexcursie Laarder Wasmeer.
We verzamelen om 7.30 uur aan het eind van de Meerweg in Hilversum. De Meerweg is een zijstraat van de Kamerling-Onnesweg. Het is de weg die voor het gebouwencomplex van Philips langs loopt.
De excursie staat onder leiding van Paul van de Poel.
- 22-23-24 apr. Weekend Terschelling.
Dit weekend brengen we door in de kampeerboerderij "De Jonge Jan" op Formerum, van de Fam. Trip.
Wilt u mee, neem dan zo snel mogelijk contact op met Joke, OPBELLEN het liefst tussen 14.00 en 17.00 uur en tussen 18.30 en 19.30 uur!!
OPGEVEN VOOR uiterlijk 1 april!
De beraamde kosten van f80.- ook voor 1 april over maken op gironr. 2341621 t.n.v. Joke Hardon-van Velsen te Baarn
Meenemen: slaapzak, sloop, verrekijker, laarzen, regenkleiding, thermoskan, warme kleding, wollen muts enz
washand+handdoek, brood voor vrijdagavond en zaterdagmorgen.
We verzamelen om 15.30 uur op het Oosterspoorplein te Hilversum.
U wordt als u niet vanuit Hilversum vertrekt om 18.30 uur in Harlingen-haven verwacht, dit i.v.m. het kopen van de groepskaart, geef dit wel even door aan Joke als u niet naar Hilversum komt.
Geef u dus zo snel mogelijk op als u mee wilt en maak ook eens een keer het geld op tijd over, dit i.v.m. het vooruit betalen van de overnachtingen.
- Donderdag 28 apr. Op de laatste lezing voor de vakantie zal Willie Leurs ons dia's laten zien van zijn vakantie in Kenia. Aan bod komen onder andere Grote Zilverreiger, Sporenkievit, Steltkluut, Flamingo, Witte Pelikaan, Bonte Ijvogel, Steppenarend, Grijs Wouw en diverse soorten Gieren en ook zoogdieren.
Aanvang 20.00 uur in de Goede Herderkerk, Sim.Stevinweg 146 te Hilversum.
- Zaterdag 7 mei Ochtend-wandelexcursie Oppad-Kromme Rade.
We verzamelen om 6.30 uur bij het begin van het Oppad.
Dit begin punt kunt u bereiken door vanaf de Vreelandseweg de brug over te gaan richting 's Graveland, daarna direkt weer de eerste brug links over, even rechtdoor rijden en u bent bij het begin punt.
De excursie staat onder leiding van Adri Vermeule, Rick v. van den Akker en Inge Karsemeyer.
- Maandag 9 mei Laatste werk-kontakavond.
Aanvang om 20.00 uur in de Godelinde-Scholengemeenschap te Naarden.

- Zaterdag 28 mei Fietsexcursie langs de Vecht.
 Voor deze excursie verzamelen we ons bij de van Meurs Golf-
 kartonfabriek aan de Franse Kampweg te Bussum. Vertrek om
 6.30 uur. Neem evt. wat te eten en drinken mee.
- Zondag 5 juni Ochtend-wandelexcursie rond de Amsterdamse waterleiding-
 plassen o.l.v. Jan van Bergeik.
 We verzamelen om 6.00 uur op het Oosterspoorplein te Hilver-
 sum.

BESTUURSMEEDEDELINGEN

Nieuwe leden:

J.T.v.Beeck Calkoen	Koningslaan 18	1405 GM	Bussum	02159-31803
Mw.J.v.Beeck Calkoen-Krijger	(huisgen.)			
Mw.J.E.van Essen	Slotplaats 13	1275 DH	Huizen	02152-62414
J.B.M.Frencken	Joh.Geradtsweg 71	1222 PN	Hilversum	035-856622
Mw.H.A.Heyenga-Laarman	Zeebrugstraat 31	1382 BM	Weesp	02940-12076
W.B.S.Heyenga (huisgen.)	id.	id.	id.	id.
J.H.Hoefkens	Leekerhoek 20	1274 JL	Huizen	02152-68119
R.Hofmeester	De Lange Gangh 81	1398 CW	Muiden	02942-3203
G.M.Kroon	Bolwerk 28	1383 ES	Weesp	02940-19646
Mw. Kroon (huisgen.)	id	id	id	id
Z.Kovacs	O.Loosdr.weg 118	1215 HK	Hilversum	035-232512
H.J.van Leen	Bosdrift 10A	1215 AL	Hilversum	035-284621
J.Meulman	De Drost 2	1274 HZ	Huizen	02152-57106
Mw. C.A.W.v.Neteren	Zeestraat 18	1398 BA	Muiden	02942-1232
K.van Oostveen	C.v.Drosthagenstr.13	1382 BP	Weesp	02940-14632
K.Reyne	Nw.Spiegelstraat 40	1406 SJ	Bussum	02159-35601
Mw.D.Vermeulen-Erftemeyer	Gen.de la Reylaan 6	1404 BR	Bussum	02159-47393
F.Verschuren	Eekhoornstraat 27	1216 AP	Hilversum	035-11611
Mw.M.v.d.Water	Enkhuizerzand 25	1274 HS	Huizen	02152-61553
J.G.J.Westerdorp	K.v.Veenlaan 29	1222 LV	Hilversum	035-833218
J.H.Wiers	Patrijzenhof 11	3755 EL	Eemnes	

Adreswijzigingen:

J.L.M.Bos	Postbus 66	1243 ZH	Kortenhoef	
R.v.d.Brink	Werven 28	1398 CC	Muiden	02942-3944
H.Dwars	Ruysstraat 52	1403 SK	Bussum	
J.Mekel	Koningsstraat 115	1211 NM	Hilversum	
NJN Laren-Blaricum, p/a	Ceintuurbaan 6	1271 BH	HUizen	02152-52848
J.Stalenhoef	G.Gezellelaan 59	2182 WB	Hillegom	
S.V.N. p/a	La Reinelaan 50	1611 ZE	Bovenkarspel	02285-15137
V.B.M.Langendorff	Eeshof 7	1275 DN	Huizen	
O.Langendorff	id	id		

Opgezegd:

Mw.J.H.Barmentloo	Ned.den Berg
Mw.B.Bloemer	Bussum
D.A.Buitenhuis	's-Graveland
F.Majoor	Laren
Mw.G.Spijker	Hilversum

VOGELS TUSSEN VECHT EN EEM:

Het is ons gebleken dat wij helaas verzuimd hebben bij de medewerkers aan de routebeschrijvingen de naam van F.Heilmann te vermelden, hetgeen wij hiermede gaarne corrigeren.

CURSUS BESCHERMING WEIDEVOGELLEGSLS

Binnen het werkgebied van de Vogelwerkgroep Het Gooi e.o. liggen belangrijke weidevogelgebieden. In die polders broeden onder andere Scholeksters, Kieviten, Grutto's, Tureluurs en hier en daar ook Watersnippen. In het voorjaar van 1987 heeft de Stichting Vrijwillig Natuur- en Landschapsbeheer in Noord-Holland (VNLB) activiteiten ondernomen om vrijwilligers in de gelegenheid te stellen mee te werken aan de bescherming der nesten van deze vogels.

Gezien het succes van vorig jaar wil de stichting deze activiteiten graag voortzetten en uitbreiden. Gebleken is dat veel mensen actief willen zijn, maar niet goed weten hoe een en ander aan te moeten pakken. Bovendien is goede begeleiding in het veld noodzakelijk voordat men zelfstandig kan werken.

Daarom wordt in het komend voorjaar een korte cursus "weidevogelbescherming in de praktijk" opgezet. In deze cursus kunnen vrijwilligers kennis maken met de verschillende aspecten van het beschermen van weidevogellegels. Het zal bestaan uit een bijeenkomst in de avond en drie ochtenden in het veld.

Op de avond zal het werk o.a. aan de hand van dia's worden toegelicht. Op de ochtenden zullen de deelnemers in een groepje van maximaal vijf personen onder leiding van een ervaren beschermer daadwerkelijk het veld in gaan om nesten te zoeken en zo nodig te markeren. Dit zal op drie voor de bescherming essentiële momenten plaatsvinden. Ten eerste vóór het rollen, slepen of bemesten van het land (eind maart/begin april), vervolgens als het (melk)vee de wei in gaat en nestbeschermers moeten worden geplaatst (eind april) en als laatste vóór het maaien van het gras (tweede helft van mei).

De cursus zal op verschillende plaatsen in de provincie worden gegeven en is toegankelijk voor een ieder die het beschermen van weidevogellegels een warm hart toedraagt.

Voor nadere informatie en opgave kunt U terecht bij Jelle Harder, Meteorenstraat 45, 1223 ER Hilversum. Tel. 035-852842.

BERGEENDONDERZOEK IN 1988

De populatie van de Bergeend, die in ons werkgebied zo geweldig was toegenomen tot 80-120 paar in 1983, is thans gedaald tot waarschijnlijk minder dan vijf paar! Daarom heb ik onlangs het plan opgevat om dit jaar het hele werkgebied op Bergeenden te inventariseren. Dit lijkt me nodig, enerzijds omdat sinds 1983 maar weinig gegevens over broedgevallen zijn verzameld, anderzijds omdat er in ons werkgebied nog nooit op grote schaal onderzoek naar het voorkomen van de Bergeend als broedvogel is verricht.

Het onderzoek richt zich dus speciaal op broedgevallen van de Bergeend. Daarvoor is ons werkgebied in circa 25 blokken opgedeeld. Tijdens de ledenbijeenkomst op maandag 11 januari j.l. hebben zich reeds een twintigtal enthousiaste tellers voor 15 blokken opgegeven. Dit betekent dat er nog een aantal blokken overblijven. Voor de volgende gebieden worden nog tellers gezocht: Ankeveense plassen, Horstermeer, polders bij Vreeland, Loenen en Loosdrecht, bossen tussen Naarden en Huizen, de Zuider-, Bussummer- en Hoorneboegse Heide en Einde-Gooi en de Zwarte Bergen.

Tijdens de werkavonden en lezingen, en natuurlijk per post, kunt U zich nog als teller opgeven. Iedereen kan aan het onderzoek van deze makkelijk te herkennen soort meedoen! Iedere teller krijgt persoonlijk instructies en begeleiding. Tijdens de werkavonden kunnen tussentijds resultaten en problemen besproken worden; aarzelt U vooral niet daar als teller gebruik van te maken! Ook als U níét als teller aan dit onderzoek meewerkt zijn Uw waarnemingen van belang! Stuur U ze op naar Fred van Klaveren, Berkenhof 3, 1241 VP Kortenhoef of op waarnemingskaartjes naar Jos de Jonge, Van Brakellaan 26, 1215 PJ Hilversum.

In Korhaan nr. 5, 1987, stond een oproep voor Bergeend-waarnemingen vanaf 1982. Op deze oproep is slechts door drie mensen gereageerd. Daarom wil ik U hierbij nogmaals vragen Uw waarnemingen op te sturen naar één van de bovenstaande adressen.

EEN BROEDGEVAL VAN SCHOLEKSTERS OP EEN DAK

Jaap Mekel

Dit jaar heeft er in ons werkgebied weer eens een paartje Scholeksters op een plat dak gebroed. Dit gebeurde wel vaker. Over het verloop van het broeden op een dergelijke ongebruikelijke plaats en het al of niet succesvol zijn van zo'n broedsel is meestal niets bekend (gemaakt). Vaak komt dit doordat de broedplaats lastig toegankelijk is. Dat was voor dit geval niet zo.

Het broeden vond plaats op een gebouw van het NOS-complex, het vroegere astmacentrum gebouw Heideheuvel, vlakbij de Witte Kruislaan. Verdeeld over het gebouw is een wisselend aantal etages. De daken hiervan bevinden zich dus ook op verschillende hoogtes. Het gebouw is geheel omringd met bomen met een kroonhoogte van ongeveer 17 meterr. Tussen het gebouw en de bomen bevindt zich vrijwel overal een gazon, waarvan de breedte vrijwel nergens de boomlengte overtreft.

De Scholeksters hadden als broedplek het laagste dak uitgekozen, dat is ongeveer 6 meter hoog. Dientengevolge was de overeenkomst met een weiland, een groot overzicht, dat meestal wel voor andere als nestplaats benutte daken opging, weggevallen. Ze bevonden zich nu op een vrij eng omsloten open plek. De vogels fourageerden geregeld op de gazons vlak rond het gebouw maar ook op grotere grasvelden op het NOS-terrein en de sportvelden van het Nieuwe Lyceum. Eind maart waren er grote graafwerkzaamheden door de gazons rond Heideheuvel gestart. Wanneer het, bijvoorbeeld in een pauze, even rustig was gingen de vogels graag op de nog gave stukjes gazon fourageren. Bij hervatting van het werk vluchtten de dieren naar het dak, waarvandaan ze hun ongenoegen lang en duidelijk kenbaar maakten. Dit gedrag deed mij aanvankelijk vermoeden dat dit gazon erg aantrekkelijk fourageerterrein was. Een paar weken later deden de heftige reacties op Eksters, die van boom tot boom vlogen en daarbij over het dak vlogen, mij pas realiseren dat de Scholeksters op het dak zouden kunnen broeden.

Vanuit een hoger gelgen etage was het dak goed te overzien. Er bleken zich twee pas uitgekomen kuikens te bevinden. Dat hadden de Eksters ook door! Een Ekster lokte een Scholekster achter zich aan door gewoon op het dak te gaan zitten, een tweede Ekster deed een schijnaanval op de andere Scholekster en een derde Ekster, die op zijn manier ook van het kuikentje bleek te houden, ontfermde zich over het eerste jong. Het tweede jong bleek er na het weekend niet meer te zijn. Of het van de honger gestorven is, een grinddak van ongeveer 200 vierkante meter lijkt mij geen rijk voedselgebied, of dat kraaiachtigen deze lijdensweg verkort hebben weet ik niet.

AGENDA ALGEMENE LEDENVERGADERING op donderdag 24 maart in de Goede Herderkerk, Simon Stevinweg, Hilversum.
Aanvang 20.00 uur.

1. Opening, ingekomen stukken.
  2. Vaststelling van het verslag van de Algemene Ledenvergadering van 26 maart 1987. (Zie Korhaan 21 nr. 2, blz. 35 en 36).
  3. Goedkeuring Jaarverslagen secretaresse en subgroepen.
    - a. Secretaresse
    - b. Subgroep Avifauna
    - c. Subgroep Excursies
    - d. Subgroep Vogelcursus
    - e. Subgroep Eempolders
    - f. Subgroep Korhaan
    - g. Subgroep Propaganda.De jaarverslagen zijn in dit nummer van de Korhaan opgenomen.
  4. Bespreking financieel beleid.
    - a. Verslag Kascommissie
    - b. Vaststelling rekening 1987
    - c. Vaststelling begroting 1988.
    - d. Décharge penningmeesteresse
    - e. Benoeming Kascommissie.
  5. Bestuursverkiezing.

Voorzitter: Henk Hardon stelt zich niet meer herkiesbaar.
Jacques Meijer heeft zich als kandidaat voor deze functie beschikbaar gesteld.

Secretaresse: Wil Bindt stelt zich niet meer herkiesbaar.
Marijke de Graaf heeft zich als kandidaat voor deze functie beschikbaar gesteld.

Overige bestuursleden:
Bep Dwars herkiesbaar (algemeen bestuurslid)

Voor de Subgroep Propaganda heeft zich als kandidaat-bestuurslid beschikbaar gesteld Rick van den Akker.

Op verzoek van het bestuur probeerde Harry Moerman met veel enthousiasme de Subgroep Nestkasten nieuw leven in te blazen. O.a. stuurde hij alle nestkastcontroleurs een enquête-formulier met daarop diverse vragen. Eind 1987 organiseerde hij een avond speciaal voor deze controleurs. Op deze avond hield Dick Jonkers een inleiding namens de SOVON-Werkgroep Nestkasten over hun werkwijze. Teleurstellend was echter de opkomst van nestkastcontroleurs. In overleg met het bestuur heeft Harry daarop besloten niet als coördinator van de Subgroep Nestkasten tot het bestuur toe te treden. Zolang deze plaats vakant is, zal deze worden waargenomen door de Subgroep Avifauna.

Het bestuur dankt Harry hartelijk voor al het werk.

Tegenkandidaten kunnen tot het begin van de vergadering schriftelijk bij het bestuur worden aangemeld. (Zie Statuten art. 10:4).
  6. Rondvraag.
  7. Sluiting.
- Na de pauze: Zie Programma elders in dit nummer.

JAARVERLSAG VAN DE SECRETARESSE OVER 1987.

Ledenbestand per 31.12.1987: 476.

Bestuur:

Het bestuur werd gevormd door:

voorzitter: Henk Hardon

secretaresse: Wil Bindt

penningmeesteresse: Laura Mudde

subgroep Avifauna: Adri Vermeule

" Eempolders: Rob Kole

" Nestkasten: vacant. Harry Moerman trad als coördinator op.

" Excursies: Joke Hardon - van Velsen

" Korhaan: Henk Hardon

" Vogelcursus: Yves Vogel

" Propaganda: vacant, waargenomen door Joke Hardon.

algemeen lid: Bep Dwars - van Achterberg.

Rick van den Akker verzorgde de coördinatie van de lezingen.

Het bestuur vergaderde zeven maal. In deze vergadering vormden de organisatie van de Jubileumdag en de uitgave van het boek: "Vogels tussen Vecht en Eem" de belangrijkste agendapunten.

In verband met ons Jubileum werden uitnodigingen geschreven aan Vogelwerkgroepen en andere relevante verenigingen en persberichten gestuurd naar diverse media.

De Jubileumdag op 31 oktober, gehouden in de Dobber te Kortenhoef, kan zonder meer als een succes bestempeld worden. De uitgave van het boek "Vogels tussen Vecht en Eem", dat op deze dag uitgereikt werd aan de Gooise burgemeesters, bezorgde het bestuur wel veel grijze haren, dit o.a. door het overschrijden van de geraande kosten.

Kontakten met andere organisaties.

1. S.V.N.: Wij bezochten beide vergaderingen van de Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland.
2. V.W.G. Den Helder: Wij bezochten de Jubileumdag van deze Vogelwerkgroep.
3. Brandweer Hilversum: I.v.m. plaatsing gierzwalwdakpannen.
4. Leefmilieu: De gebruikelijke kontakten.
5. W.N.F.: Aanvraag subsidie uit het Nationaal Geschenk t.b.v. gierzwalwdakpannen.
6. Natuurmonumenten: Protestbrief i.v.m. brug en observatiehut Ankeveense Plassen. Deelgenomen aan de week van het landschap op 'Schaep & Burgh'.
7. SOVON: De gebruikelijke kontakten.
8. Drukkerij Zomer: Bespreking i.v.m. prijsstijging boek.
9. Vogelwacht Utrecht: I.v.m. achtergestelde lening (voor het boek).
10. Stichting Grasduinen: I.v.m. garantiesubsidie (voor het boek).

Ledenavonden: Er werden 6 lezingen/dia-avonden georganiseerd. De lezingavond van oktober verviel i.v.m. de Jubileumdag op 31 oktober.

Eens per maand werd een werkvond gehouden.

Archief: Het waarnemingsarchief tot 1986 werd ondergebracht in ons door Yves Vogel ter beschikking gestelde archiefdozen en opgeslagen bij Wil Bindt.

Bibliotheek: Bep Dwars en Adri Vermeule verzorgden de uitleen, terwijl Leny Reddingius weer inhouds-overzichten maakte van ontvangen literatuur.

Wil Bindt.

JAARVERSLAG 1987 VAN DE SUBGROEP AVIFAUNA

A.P.Vermeule

Door de subgroep Avifauna werd in 1987 slechts één bijeenkomst gehouden, namelijk op 9 februari. Deze avond werd goed bezocht, evenals de maandelijkse werkavonden, waarop in het algemeen een redelijk aantal leden aanwezig was.

Het oude archief, van de waarnemingskaartjes die verwerkt zijn in het boek "Vogels tussen Vechten Eem", is inmiddels geheel opgeborgen in de daarvoor bestemde archiefdozen en we zijn gestart met een nieuw waarnemingenarchief. De uitleen- en archiefwerkzaamheden werden ook dit jaar weer keurig verzorgd door Bep Dwars, terwijl Jos de Jonge, zoals altijd, weer de bekende rubriek "veldwaarnemingen" in de Korhaan verzorgde.

De jaarlijkse SOVON/C.O.V.-bijeenkomst werd ook dit jaar weer door veel van onze leden bezocht.

In 1987 werden de volgende tellingen verricht:

- PTT-tellingen: Zuiderheide (P.v.d.Poel)
  - 's-Graveland (A.P.Vermeule)
  - 's-Gravelandse Landgoederen (N.J.Dwars)
  - Oostermeent (R.v.Beusekom)
  - Laren (R.de Beer)

Sijzenslaapplaatsen: Coörd. D.A.Jonkers

Vogeltrektelpost Corversbos (Proefproject, A.v.Klaveren)

Broedvogelmonitoringproject (BMP): A.P.Vermeule, P.v.d.Poel
R.v.Beusekom en W.J.R.de Wijs

Huiszwaluwen: coörd. R.Kole

Midwinterwatervogeltelling: coörd.W.Duurland

Maandelijkse watervogeltelling: A.P.Vermeule

De telling van Oeverzwaluwen werd dit jaar verzorgd door Frank Majoor, nadat Peter Dieperink dit gedurende 13 jaar heeft gecoördineerd en diverse verslagen in de Korhaan heeft gepubliceerd. In verband met zijn werkzaamheden heeft hij hier nu helaas geen tijd meer voor beschikbaar, maar we willen niet nalaten hem vanaf deze plaats nog eens hartelijk te danken voor het vele werk dat Peter voor de subgroep heeft verricht.

De volgende broedvogelinventarisaties werden verricht:
Hilversums waschmeer en omgeving (E.Lam, B.v.Poelgeest)
Weilanden nabij de Zanddijk (B.v.Poelgeest)
Heidebloem, voormalige camping G.N.R. (A.P.Vermeule)

JAARVERSLAG 1987 SUBGROEP EXCURSIES

Joke Hardon-Van Velsen

In het afgelopen jaar werden 16 excursies georganiseerd, te weten:

- 2 dagexcursies;
- 10 ochtendexcursies, waaronder 2 fiets-excursies, die over het algemeen weer goed bezocht werden;
- 1 avondexcursie dit was de traditionele uilenexcursie op het landgoed Groeneveld;
- 2 weekenden op het waddeneiland Vlieland, die weer fantasties waren. Aan beide weekenden werd door gemiddeld 50 à 60 leden deelgenomen;

- 1 kampeerweekend in Zuid-Limburg, dit in verband met ons 20-jarig jubileum. Het was een succes, hoewel het weer niet helemaal meewerkte.

Alle excursieleiders weer heel hartelijk bedankt voor jullie geweldige inzet.

JAARVERSLAG 1987 VAN DE SUBGROEP CURSUS

Als gewoonlijk werden 2 series van 6 avonden gehouden in Bussum, natuurlijk met de erbij behorende excursies in het weekeinde.

Tot onze verrassing bleek, dat de eerste najaarsavond de 200ste avond was in onze vertrouwde zaal in de Zuiderkerk. Een gezellig onthaal wachtte de cursisten en de staf.

Het aantal cursisten op de voorjaarscursus bedroeg 80 en in het najaar waren er 65 cursisten. In totaal gaven zich 27 mensen op als lid van de VWG.

R.v.d.Akker, Y.Bosman, E.Disselkoen,
I.Karsemeyer, A.van Klaveren, F.van
Klaveren, P.v.d.Poel, L.Reddingius,
R.Sinoo, Y.Vogel.

JAARVERSLAG 1987 VAN DE SUBGROEP EEMPOLDERS

Rob Kole

In 1987 zijn in de Eempolders weer alle waargenomen vogelsoorten geteld volgens het gebruikelijke veertiendaagse rooster. Evenals de afgelopen jaren werden deze tellingen uitgevoerd in drie telgebieden. Dit zijn de Noord- en Zuidpolder te Veld en het resterende deel van de voormalige Oostermeent.

Inmiddels zijn de gegevens van de meeste tellingen ontvangen, maar er ontbreken helaas nog enkele formulieren. Mocht U nog gegevens hebben die nog niet ingeleverd zijn, stuur deze dan zo snel mogelijk op.

In de loop van het jaar toonden weer enkele nieuwe leden belangstelling voor de tellingen. Daardoor is het aantal leden van de groep opnieuw uitgebreid. Aan het eind van 1986 bestond de groep uit 36 leden.

Graag wil ik alle tellers en telsters weer hartelijk bedanken voor de medewerking.

JAARVERSLAG VAN DE SUBGROEP KORHAAN

Henk en Wim

Evenals in 1986 zijn er ook in het afgelopen jaar vijf nummers van De Korhaan verschenen. Vooral in de vakantietijd blijkt dat voor de redactie wat makkelijker te werken en onze lezers komen niets tekort want het totaal aantal pagina's in 1987 bedroeg 134, dat is 15 meer dan in 1986.

De illustraties werden dit jaar verzorgd door Han Schaap, Wil Leurs, Ronald Sinoo, Corrie van de Baan en Fred van Klaveren.

Gaarne bedanken wij al degenen die meegewerkt hebben aan het tot stand komen en de verzending van de jaargang 1987.

JAARVERSLAG VAN DE SUBGROEP PROPAGANDA 1987

Rick van den Akker

In de loop van 1987 heeft ondergetekende de coördinatie van de subgroep propaganda overgenomen.

Nu het jubileumjaar achter de rug is zullen wij moeten proberen om "bekend" te blijven bij de mensen die nog geen lid zijn. Dit kunnen we o.a. bereiken door met onze stand braderieën en jaarmarkten te bezoeken.

Het meeste effect (leden en cursisten) hebben de doelgerichte markten zoals de vrijetijds- en natuurmarkt. De andere markten zijn echter ook belangrijk al is het alleen maar in verband met de naamsbekendheid en de verkoop van vogelbeschermingsartikelen.

Ook in 1987 zijn er weer diverse plaatsen bezocht en wel:

Van 3 mei tot half juli heeft er in het Corversbos te Hilversum een stand gestaan;

29 mei : braderie in Huizen;
5 september : vrijetijdsmarkt op de Groest in Hilversum;
18/19 september : natuurmarkt op Schaep & Burgh in 's-Graveland;
31 oktober : jubileumdag in Kortenhoef.

Deze stands hebben weer enkele nieuwe leden en cursisten opgeleverd. De verkoop van artikelen van Vogelbescherming verliep ook dit jaar weer prima.

Op de jubileumdag in De Dobber in Kortenhoef zijn de nieuwe informatieborden voor het eerst tentoongesteld. Uit de reacties blijkt dat iedereen tevreden is met deze borden. Ik wil dan ook de maker, Reinier Hendriksen, nogmaals bedanken.

Dankzij de hulp van Riet Schaap zijn we er in geslaagd om een nieuwe opslagruimte voor het propaganda-materiaal te vinden.

Om te voorkomen dat vaak een beroep gedaan moet worden op dezelfde mensen om een stand te bemannen willen we proberen om een lijst samen te stellen van die mensen die in principe bereid zijn om te helpen. Word U gevraagd zeg dan alstublieft geen nee!

Alle mensen die hebben meegeholpen bij de diverse stands en activiteiten achter de schermen wil ik heel hartelijk bedanken.

FINANCIEEL OVERZICHT 1987

contributie	9903,50	afschr. inventaris	683,00
subg. nestkasten	137,05	vogeljaar	37,00
jubileum 1987	307,09	de korhaan	4381,00
intrest	489,82	ledenavonden	1125,00
nog te betalen 1985	269,10	secretariaat	396,65
subsidies	1330,00	ledenadministratie	749,75
nadelig saldo	885,12	bestuurskosten	191,52
		bibliotheek	32,50
		lidmaatschappen	478,75
		avifauna van het gooi	4462,27
		subgr. avifauna	220,62
		subgr. eempolders	80,45
		subgr. excursies	189,77
		subgr. propaganda	293,40
	<hr/>		<hr/>
	13.321,68		13.321,68

BALANS PER 31 DECEMBER 1987

inventaris	3415,00	kapitaal	201,82
giro 2529179	18042,95	contributie 1988	4035,50
giro plus rekening	505,83	afchr. inventaris	2957,00
giro 5178253	5531,61	avifauna van het gooi	16452,30
kas	784,25	nog te betalen 1987	1298,02
		res. inventaris	3000,00
		diversen	335,00
	<hr/>		<hr/>
	28.279,64		28.279,64

BEGROTING 1988

contributie/giften	9200,00	de korhaan	4500,00
subsidies/bijdragen	1000,00	secretariaat	250,00
overige inkomsten	150,00	ledenadministratie	800,00
		ledenavonden	1300,00
		lidmaatschappen	500,00
		bibliotheek	250,00
		bestuurskosten	300,00
		avifauna van het gooi	1250,00
		subgr. avifauna	400,00
		subgr. eempolders	150,00
		subgr. excursies	150,00
		subgr. propaganda	250,00
		cursus	250,00
	<hr/>		<hr/>
	10350,00		10350,00

EEN LUCHTGEVECHT

J.Postma

Zomer 1987. Om precies te zijn: maandag 13 juli 1987, 11.20 uur, was ik toeschouwer bij het volgende gebeuren:

Vlak boven mijn hoofd, hoek Potgieterlaan-Busken Huetplein, hoorde ik een eigenaardige vogelschreeuw in de lucht. Ik keek omhoog en wat zag ik? Een hele troep Gierzwaluwen, die hier iedere dag het luchtruim doorkruisen, vloog rond vermoedelijk een Torenvalk. M'n kijker had ik niet bij de hand maar ik wilde niet weglopen om het gevecht niet te missen.

De hele troep van naar schatting 40 à 50 Gierzwaluwen probeerde de valk te verdrijven. Deze bleef wel rondcirkelen maar probeerde toch weg te komen door steeds hoger te gaan vliegen. Daarbij werd hij steeds aangevallen door de Gierzwaluwen. Tot op zeer grote hoogte dreef hij af en bleef jagen.

Op een gegeven ogenblik zag ik hem van die grote hoogte naar beneden schieten en verloor ik hem uit het oog. Ik vermoed dat hij op iets in een tuin van de woningen aan de Hyacinthenlaan was gedoken, of op het terrein van de Nieuwe Begraafplaats aan de Bosdrift, die grenst aan de tuinen van de Hyacinthenlaan. Het was een schitterend moment.

HET LAARDER WASMEER

Veranderingen in landschap en waterkwaliteit
en de gevolgen voor de vogelwereld.

Jelle Harder

Inleiding.

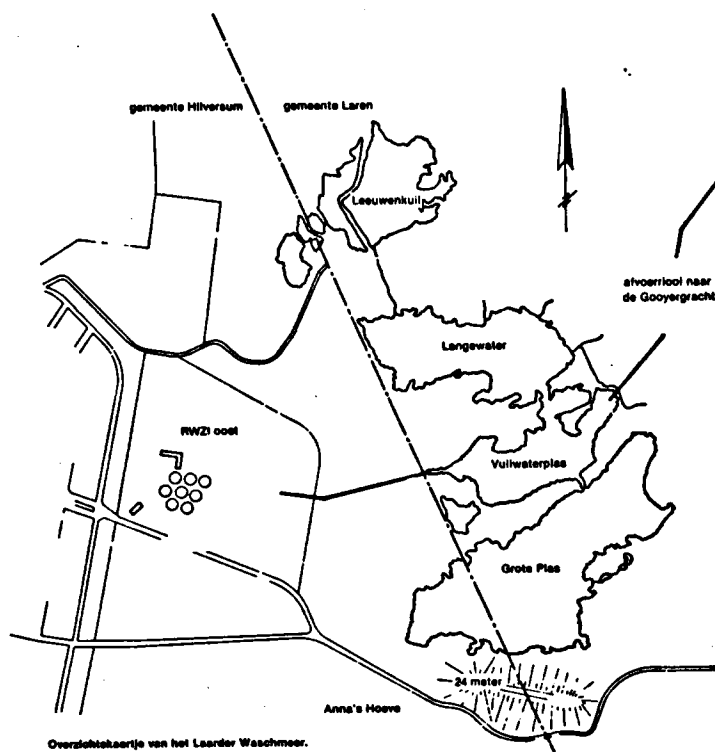
Op oude kaarten van het Gooi en omgeving is te zien dat er in vroeger tijden vier vennen in het Gooi aanwezig waren. Zo'n kaart is bijvoorbeeld de "Nieuwe kaart van Gooilandt" uit 1724-1736. Daarop zijn duidelijk zichtbaar het ven nabij Kievitsdal, het ven op de Monnikenberg, het Hilversums Wasmeer en het Laarder Wasmeer. Heden ten dage zijn deze vennen nog steeds aanwezig. Van oorsprong hebben die vennen een oligotroof (voedselarm) karakter. Door allerlei oorzaken is dit karakter grotendeels of geheel verloren gegaan.

Op de bovengenoemde kaart is het Laarder Wasmeer afgebeeld als een groot heideven met westelijk ervan nog een tweede vennetje. Op de "Wandelkaart van Gooi en Eemland" uit 1913 is slechts één ven getekend. Het terrein westelijk ervan wordt op andere kaarten uit die tijd aangeduid als een vochtig en drassig gebied.

Hierdoor ontstaat de indruk dat, afhankelijk van het seizoen en de weersgesteldheid in een bepaald jaar, de omgeving van het grote ven, de Grote Plas, meer of minder nat was. Met andere woorden of er sprake was van een tweede ven of dat er slechts een wat vochtig heidegebied was. Oude foto's uit de jaren dertig versterken deze indruk.

Uit genoemde kaarten en foto's valt tevens op te maken dat de wijdere omgeving van het Laarder Wasmeer bestond uit heidevelden met stuifduintjes en zandverstuivingen. Er was weinig begroeiing van bomen en struiken. Aaneengesloten boomgroepen kwamen niet voor.

In de afgelopen vijftig jaar zijn hierin echter grote veranderingen gekomen.

Het water.

De gebeurtenissen die van invloed zijn op de kwaliteit en de kwantiteit van het water voeren terug tot het einde der negentiende eeuw. De gemeente Hilversum moest namelijk een oplossing vinden voor de sterk toenemende stroom afvalwater van huishoudens en industrie. Daartoe werd in 1876 vanaf het station van Hilversum een sloot gegraven die uitmondde in een kom van 40x60 meter. Deze kom bevond zich in de heide, niet ver van het Laarder Wasmeer. Aangezien de bergingscapaciteit van deze kom op den duur te klein bleek werden in 1901 de eerste vloeivelden aangelegd met een oppervlak van 1 hectare. Later werd dit uitgebreid tot 6 hectaren. Het drainagewater van deze vloeivelden werd na 1910 afgevoerd naar de vochtige heideplasjes naast het grote, schone oorspronkelijke ven. Langzaam maar zeker ontstond hierdoor een tweede plas, welke "vuilwaterplas" werd genoemd. De capaciteit van deze opvang werd in de volgende jaren vergroot door aangrenzende gebieden eveneens geschikt te maken voor het drainagewater. Op deze manier ontstonden plassen als "Langewater" en "Leeuwenkuil".

De kwaliteit van het aangevoerde water liet nogal te wensen over. Om hierin verbetering te brengen werd er in 1940 een rioolwaterzuiveringsinstallatie in gebruik genomen. De vloeivelden werden opgeheven en het meeste afvalwater bereikte nu via een gesloten pijpleiding de zuiveringsinstallatie. Het gezuiverde afvalwater, effluent, werd geloosd op de vuilwaterplas van het Laarder Wasmeergebied. Dit effluent bevatte echter nog zoveel afvalstoffen, dat de kwaliteit van het water na enige jaren weer slechter werd. Fosfaten, ammonium en zware metalen zorgden er voor dat het water in de jaren zestig gekenschetst werd als stinkend en dood water.

Voor het water in de Grote Plas waren deze veranderingen het grootst. Pas in 1946 kwam er namelijk een waterverbinding tot stand tussen deze plas en de vuilwaterplas. De aanleg hiervan had tot gevolg dat ook de Grote Plas in korte tijd sterk vervuilde. Voordien werd er door Laarders en Hilversummers nog regelmatig gezwommen en vis gevangen.

Omdat een nog grotere infiltratie van effluent ongewenst was kwam in 1965 een drie kilometer lange buisleiding tot stand, die de Vuilwaterplas verbond met de Gooijergracht. Vandaar werd het afvalwater verder gevoerd naar het Eemmeer. De hoeveelheid afvalwater die sindsdien nog in de bodem van het Wasmeer infiltreerde liep hierdoor terug van circa 2,5 miljoen m³ naar 80.000 m³ per jaar.

In 1975 werd deze buisleiding doorgetrokken naar de rioolwaterzuiveringsinstallatie. Om uitdroging van de plassen te voorkomen moest echter nog wel effluent ingelaten worden.

In 1983 veranderde ook deze situatie. Sindsdien kon namelijk vrij schoon water ingelaten worden dat wordt opgepompt door de Amsterdamse Drinkwatermaatschappij. Dit water kan worden aangewend omdat het ongeschikt is als drinkwater tengevolge van een lichte verontreiniging met tri-chloride. Zodoende kwam er na circa honderd jaar een einde aan de infiltratie van al dan niet gezuiverd afvalwater in of nabij het Laarder Wasmeer.

Visetende vogels.

Door de slechte toestand van het water kon er geen vis leven in de plassen. De macrofauna stelde weinig tot niets voor. Door de aanleg van buisleidingen in 1965 en 1975 verbeterde de kwaliteit zienderogen. Er werden in watermonsters steeds meer kreeftachtigen, larven en watervlooien vastgesteld. Dit resulteerde erin dat vanaf 1978 weer vissen gezien werden in de Grote Plas. In 1982 werd er door het Goois Natuurreservaat, de beheerder van het gebied, ook nog wat vis uitgezet die elders dood dreigde te gaan. Toen Ben Blessing in 1984 een aantal proefbevissingen in het Laarder Wasmeer uitvoerde stelde hij zeker tien soorten vis vast. Er werden behoorlijke aantallen gevangen, grote en kleine en uiterlijk in goede conditie.

Het kon niet naders dan dat de vogelwereld hierop zou reageren, de vraag was allen: hoe?

Sinds de jaren 1930-1940 was de Geoorde Fuut broedvogel in het Laarder Wasmeer. In 1975 en 1976 waren er 14 paartjes. (De landelijke populatie schommelde toen rond de vijftig paren). In 1979 was er sprake van zeven broedparen.

Daarna werd deze soort als broedvogel niet meer vastgesteld. Ook op de doortrek is zij zeldzaam. Een dergelijk verhaal zou ook over de Dodaars verteld kunnen worden. Een terugval van circa 6 paar naar jaarlijks 0-3 paar.

Bij de Fuut verliep het een en ander echter precies andersom. In 1979 was er een broedpoging en in 1980 broedden er drie paartjes. De laatste jaren schommelt de stand tussen de 10 en 15 paren. De komst van broedende Futen en de ontwikkeling van de stand is uiteraard gemakkelijk te verklaren door de aanwezigheid van voldoende vis als voedsel.

De verdwijning van de Georde Fuut en de achteruitgang van de Dodaars is wat ingewikkelder.

Naar mijn mening zijn er twee oorzaken aan te voeren. In de eerste plaats ten aanzien van het voedsel van beide soorten. Uit de literatuur blijkt namelijk dat vissen, Georde Furen en Dodaarzen grote overeenkomsten in voedselkeuze hebben. Vanuit deze kennis bestaat bij mij het sterke vermoeden dat hier sprake is van voedselconcurrentie tussen enerzijds de vissen en anderzijds de genoemde fuutachtigen. Hopelijk ontstaat er op den duur weer een zeker evenwicht tussen het aantal vissen, de hoeveelheid voedsel en de aanwezigheid van Georde Futen en Dodaarzen.

Een tweede mogelijke oorzaak van het verdwijnen van de Georde Fuut heeft misschien te maken met agressief gedrag van Futen ten opzichte van Georde Futen.

Dit laatste is in het Laarder Wasmeer vastgesteld.

Er zijn ook niet-broedvogels die voordeel hebben gehad van het schoner worden van het water en de aanwezigheid van voldoende vis.

Zo nam het aantal Blauwe Reigers dat foeragerend aanwezig is in de loop der tijd toe. Ook een soort als de Aalscholver werd een normale verschijning. Vóór circa 1980 was een zwemmende Aalscholver een zeldzaamheid. Er zijn enkele oude waarnemingen van een exemplaar op de Grote Plas. Door de aanwezigheid van voldoende voedsel werden nadien Aalscholvers gezien op vrijwel alle plassen. In het voorjaar en in de zomerperiode is het nu gebruikelijk één tot vijf exemplaren waar te nemen.

Een grote verrassing betrof ook de waarnemingen van Grote Zaagbekken en Nonnetjes op het Laarder Wasmeer. Van de Grote Zaagbek waren tot 1980 slechts vijf waarnemingen bekend. In de winter 1980/1981 kwamen er plotseling twaalf waarnemingen van onder andere 36, 22 en 16 exemplaren. Sindsdien is de soort iedere winter waargenomen. Het Nonnetje werd bijna jaarlijks gesignaleerd, maar meestal betrof dit één of twee exemplaren. Door de slechte waterkwaliteit werd in de periode 1956 tot 1976 echter geen enkele waarneming van een Nonnetje in het gebied gedaan. Sinds de nadien verbeterde waterkwaliteit was ook bij deze soort sprake van een duidelijke toename. Niet alleen het aantal waarnemingsdagen nam toe maar ook het aantal vogels per waarnemingsdag. Er werden groepen tot twintig exemplaren gezien.

Kleine rietvogels.

In de loop der jaren is er voor de rietvogels ook het nodige veranderd. In de jaren veertig was het oppervlak aan riet beduidend minder dan thans. Door diverse oorzaken nam de oeverlengte plaatselijk toe, ontstonden steeds bredere rietkragen en groeiden inhammen in de oevers dicht met riet en lisdodde. Langzaam maar zeker verschenen er ook meer struiken en bomen in het riet. Op die manier ontstonden ruigtes en aaneengesloten bosjes.

In dit veranderende landschap is het meeste te zeggen over de Kleine Karekiet. In de verslagen van "Vogelwaarnemingen Gooi" zien we dat er in 1943 circa 15 paartjes als broedvogel genoteerd werden. Uit eigen inventarisaties blijken erin 1966 reeds 46 paren aanwezig te zijn. Daarna volgt er een afname in 1970: 12 paren. Een verklaring hiervoor kan wellicht gezocht worden in een "wegzuigefect" naar het in 1968 drooggevalen Zuidelijk Flevoland. Aldaar ontstonden teinduizenden hectaren rietveld. In 1976 was het aantal broedparen geleidelijk weer toegenomen tot 41 paar. Daarna steeg het aantal nog verder en het varieert nu tussen de 65 en 80 broedparen. Voor de toename van het aantal moet misschien weer een link met Flevoland gezocht worden. Je kunt je namelijk voorstellen dat met het steeds verder in cultuur brengen van de rietvelden aldaar er een "uitstralingseffect" ontstond. Soortgelijke ervaringen zijn er ook met Baardmezen en Kiekendieven.

Door de komst van steeds meer bosjes in het riet werd dit biotoop steeds interessanter voor de Bosrietzanger. Waarschijnlijk broedt de soort vanaf circa 1965 in het gebied. Oudere waarnemingen ontbreken. Sindsdien varieert het aantal paren jaarlijks tussen de 3 en 7 paren.

Een wat minder rooskleurig verhaal betreft soorten als Grote Karekiet en Rietzanger. Eerstgenoemde was in 1943 met circa tien paren aanwezig als broedvogel (Vogelwaarnemingen Gooi). In het begin van de jaren zestig vermeldde Frencken en Reij dat de soort "vrij algemeen" en "veel" voorkomt. Broedvogeltellingen in 1966 stellen deze soort echter niet meer als broedvogel vast. Ook daarna is er geen broedgeval meer geweest.

In Vogelwaarnemingen Gooi wordt voor de Rietzanger opgegeven dat deze soort er in de jaren veertig met "enkele" paren broedde. In 1966 waren er veertien broedparen, in 1967 zeven paar. Het laatste broedgeval dateert van 1975.

Over oorzaken van achteruitgang en verdwijnen van Grote Karekiet en Rietzanger in het Laarder Wasmeer is niets bekend. Aannemelijk is echter dat die oorzaken vooral buiten het gebied gezocht moeten worden, met name de situatie in de winterverbliven.

Een dichtgroeiend landschap.

In de inleiding werd al aangegeven dat de omgeving van het Laarder Wasmeer in de jaren dertig en veertig een erg open karakter had. Toen in 1959 het gebied ter grootte van circa 85 hectaren met een raster voor het publiek werd afgesloten, was er al meer opslag van vliegdenen, Amerikaanse vogelkers en Drents krentenboompje. Met de afsluiting voor het publiek werd ook het beheer voor het complex bepaald. Het Goois Natuurreservaat stelde dat het gebied de komende jaren "tot rust moest komen". Men ging in die tijd uit van de ideeën dat een natuurgebied zoveel mogelijk aan z'n lot moest worden overgelaten. Dat betekende in de praktijk dat er, behoudens het vrij houden van paden en enkele watergangen, geen beheer werd uitgevoerd. Wel werd er later zo nu en dan een stukje riet gebrand. Een echt plan hiervoor was er echter niet.

Tot begin 1987 is dit beheer van "niets doen" volgehouden. Het gevolg hiervan was dat er ieder jaar weer meer struiken, bomen en ruigtes bij kwamen. De open heideveldjes raakten hiermee begroeid, de stuifduintjes en de zandverstuivingen kwamen hierdoor steeds meer in de luwte te liggen. Dit had weer tot gevolg dat mossen, grassen en tenslotte struiken en bomen zich er konden vestigen. Op deze manier groeiden grote open gebieden steeds verder dicht.

Dezelfde tendens deed zich voor bij een tweetal vochtige heidegebiedjes. Bosopslag, uitdroging, vergrassing en verdwijnen van Klokjesgentiaan en Zonnedauw waren het gevolg.

Ook de aanwezige weilandjes ondergingen veranderingen. Deze uit oude volks-tuintjes ontstane gebiedjes verruigden of raakten met mos of bosopslag begroeid. De omliggende bosjes kapselden de weilanden steeds meer in.

Deze ontwikkeling van open naar gesloten gebied had grote gevolgen voor de vogelstand. Met name in de afgelopen 20 jaar is dat goed vastgelegd.

Door het dichtgroeien verdwenen zo na 1972 de Patrijs en de Kievit. In 1973 broedde de Kuifleeuwerik mogelijk nog met één paar. Nadien was deze soort afwezig. Dientengevolge waren er ook de laatste broedgevallen van Kneu (1976), Grasmus (1979) en Ringmus (1983).

In de onderzochte periode bleven twee soorten constant. Zo is de Groene Specht jaarlijks met 1-3 paren aanwezig. De Fitis schommelt ieder jaar tussen de 19 en 27 paren. Opvallend hierbij is wel dat in de loop der jaren de verspreiding over het gebied is veranderd. Terreingedeelten waar in 1966 veel Fitisen broedden zijn nu geheel dichtgegroeid. Op andere delen die aanvankelijk open waren is nu voldoende opslag van bomen en struiken om zo een geschikt Fitis-biotoop te vormen.

Er zijn acht vogelsoorten waarbij sinds circa 1966 sprake is van een toename. Het aantal Houtduiven werd in 1966 vastgesteld op 20 paar. In 1979 was dat opgelopen tot 33-41 paar.

Van de Tortelduif is bekend dat er tussen 1940 en 1975 jaarlijks tussen de één en drie paren broedden. Daarna nam het aantal toe tot jaarlijks 4-8 paren.

In 1966 werd het aantal broedende Merels vastgesteld op 16 paar. Als liefhebber van bosjes en boomgroepen kon ook de Merel toenemen. In 1977: 37-41 paar.

De veranderingen bij de Roodborst zijn spectaculair te noemen. Tussen 1966 en 1980: 3-6 paar. In 1985 was het aantal broedvogels opgelopen tot 25 paar! De plaatselijk toenemende ondergroei, de aanwezige dode struiken en bomen die overwoekerd raken met kruiden en een toenemend aantal braamstruiken zullen hier zeker een bijdrage aan geleverd hebben.

Een overeenkomstige ontwikkeling vertoont de stand van de Winterkoning. In 1966 nog maar één paar, in 1977 reeds zeven paren. Na de strenge winter van 1978 bedroeg het aantal broedvogels in 1979 nul paar! Er trad echter een snel herstel op en de laatste jaren bedraagt de populatie 10-15 paar. De strenge winters van de afgelopen twee jaar hadden opvallend genoeg geen invloed op de stand.

De Tuinfluiter is een vogel die in het Wasmeer graag vertoeft in de beboste oeverzône van de plassen. In 1966 waren er 13 paar. In 1979 was het aantal toegenomen tot 20 paar. De indruk bestaat dat er daarna sprake is van een lichte afname. Het verder dichtgroeien van geschikte biotopen kan hier debet aan zijn.

De Tjiftjaf reageerde als vogel van de wat ouder en dichter wordende bosjes ook positief op alle veranderingen. Van 11 paar in 1966 steeg het aantal tot 21-25 paar in 1985.

Ook de Fazant hoort in deze beschrijving thuis. In 1966 werd de soort als "algemeen" genoteerd. Voor 1971 staan circa 25 paar op de broedvogellijst. Daarna nam het aantal af. Hiervoor is wel de volgende verklaring te geven. Sinds november 1971 worden namelijk vossen in het gebied aangetroffen. Uit prooien, die in vosseholen werden gevonden, blijkt dat de Fazant een deel van het voedsel van de vos uitmaakte. De laatste jaren schommelt de fazantenstand tussen de 5 en 10 paren. Het lijkt er dus op dat er een zeker biologisch evenwicht is ontstaan tussen de fazanten en de vossen.

Een nieuwe interessante groep zijn de vogelsoorten die zich in het dichtgroeende landschap hebben kunnen vestigen. Er zijn tot nu toe negen soorten die hiervan profiteerden.

Zo vermeldt Frencken in zijn vele notities over het Wasmeer dat hij op 25 mei 1953 een Zwartkop waarneemt. Hij onderstreept de waarneming en geeft daarmee aan dat het bijzonder is. Andere gegevens uit die tijd zijn niet aanwezig. In 1966 leveren de broedvogeltellingen één paar op. De stand ontwikkelt zich dan tot 10-17 paar vanaf 1982.

Zwarte Kraaien werden overvliegend en foeragerend wel eens waargenomen. Sinds 1970 kon deze soort ook in de broedvogellijst worden opgenomen met jaarlijks 1-3 paren.

De Grote Bonte Specht was in 1970 ook een nieuwkomer. De soort broedde met één paar in een nestkast. Dit bleef enkele jaren zo. De laatste jaren is het aantal paren opgelopen en handhaaft zich tussen de twee en vijf paren. Er wordt echter niet meer van nestkasten gebruik gemaakt maar uitsluitend van natuurlijke hollen. Een leuke ontwikkeling ten gevolge van de ouder wordende bomen.

Vanaf 1975 kon ook de Holenduif als broedvogel vastgesteld worden. Evenals bij de vorige soort broedde het eerste paartje ook in een nestkast. In 1982 waren er zelfs vijf broedparen, waarvan twee in een nestkast. Daarna nam het aantal weer wat af.

De grootste hollenbroeder die zich in het gebied vestigde was de Bosuil. In 1981 één paar in een nestkast, in 1985 een mogelijk broedgeval nabij de Leeuwenkuil en in 1986 en 1987 weer als broedvogel in dezelfde nestkast.

Vervolgens verscheen in 1981 de Boomkruiper als nieuwe soort. Jaarlijks broeden nu 2-5 paren uitsluitend in natuurlijke holten in het gebied.

In 1982 en 1983 was er al een opvallend aantal zomerwaarnemingen van de Buizerd. Met zekerheid werd in 1984 een broedgeval vastgesteld toen bij toeval het nest ontdekt werd. In de jaren daarna wordt broeden wel vermoed maar er zijn geen nesten of jongen waargenomen.

Het buizerdnest van 1984 werd in 1985 verrassend genoeg overgenomen door de Havik. Ook in 1986 en 1987 was dat nest bewoond door deze roofvogelsoort. Als laatste nieuwkomer kan genoemd worden de Bonte Vliegenvanger. In 1985 één paar en in 1986 zes paren. Ook hier, zoals in vele andere gebieden, broedde deze soort alleen in de nestkasten.

De toekomstige ontwikkeling.

Wat zal er in de toekomst met het Laarder Wasmeer gaan gebeuren? Welke ontwikkelingen gaan we tegemoet? Zullen er soorten verdwijnen? Of zullen er juist soorten zich vestigen?

De laatste jaren worden er buiten de zomerperiode regelmatig waarnemingen van een Roerdomp gedaan. Het lijkt nog een kleine stap te zijn tot vestiging in het gebied. De Purperreiger wordt in de zomerperiode vrij frequent aangetroffen met 1-3 exemplaren. Zelfs baltsgedrag wordt gezien. Wat kunnen we hiervan verwachten?

Andere mogelijke broedvogelsoorten die zich af en toe of regelmatig laten zien zijn Sperwer, Nachtegaal, Wielewaal en sinds kort de Sprinkhaanrietzanger. Inmiddels heeft de beheerder, de Stichting Goois Natuurreservaat, ingezien dat het gebied niet langer aan z'n lot overgelaten kan worden. Het gebied zou nog verder dichtgroeien en z'n charme van een betrekkelijk klein gebied met een grote verscheidenheid aan biotopen snel verliezen. Dat laatste moet dus worden voorkomen.

Ook de Minister van Landbouw en Visserij heeft de grote natuurwaarde van het Laarder Wasmeer onderkend. In 1986 werd het gebied dan ook onder de Natuurbeschermingswet gebracht. Vanuit deze aanwijzing dient er nu een gedegen beheersplan te worden opgesteld. Een broodnodige zaak!

Het Goois Natuurreservaat realiseert zich dat ook. Vooruitlopend hierop is men begin 1987 begonnen een aantal terreingedeelten gedeeltelijk open te kappen. Een zeer goede maatregel is bovendien dat er vanaf april 1987 een groep van 15 Charolaiskoeien rondloopt binnen het praster. Grote hoeveelheden gras, vogelkers, riet en zelfs brandnetels en distels worden door deze dieren naar binnen gewerkt. Hun aanwezigheid is al duidelijk zichtbaar. Voor het oppervlak en de structuur van de vegetatie zullen de ingrepen van de mens en de begrazing door de koeien grote gevolgen hebben. Dit alles geeft voor de toekomst genoeg redenen om te blijven onderzoeken hoe de vogelstand hierop reageert en zich verder ontwikkelt.

SCHOTSE ZEEREIS VAN 18 t/m 28 MEI

De Stichting 'Het Vogeljaar' organiseert weekends naar verschillende interessante vogelgebieden zoals een kraanvogel-excursie naar Noord-Frankrijk (17 t/m 20 maart), naar Hasbruch en Neuenburger Urwald, NW/Duitsland (29 april t/m 1 mei), zeearend- en korhoenexcursie Noord-Duitsland (22 t/m 25 april) en naar Helgoland (2 t/m 6 juni).

De eerste grotere reis die 'Het Vogeljaar' heeft aangekondigd gaat van 18 tot en met 28 mei met het expeditieschip "Plancius" langs de Schotse eilanden (Orkneys en Outer Hebrides), waarbij op deze nauwelijks bewoonde eilanden vooral aandacht wordt geschonken aan de zeevogels.

Deze exclusieve reis is juist voor de leden van onze vogelwerkgroep interessant omdat de reisleiders van deze reis Jaap Taapken en de zeevogel-expert Kees Camphuysen zijn. In de tijd van het jaar dat de reis plaatsvindt is daar bovendien erg veel aan bloeiende planten te zien. Het belooft een heel bijzondere zeereis te worden, waarbij de haast legendarische eilandengroep St.Kilda wordt aangedaan. Deze ligt ruim 600 km westelijk van de Schotse kust verwijderd in de Atlantische Oceaan. Op de terugweg wordt een tocht door de Schotse Hooglanden gemaakt, waarbij het beroemde Loch Ness wordt aangedaan.

In het decembernummer van 'Het Vogeljaar' behandelt Kees Camphuysen de vogelbevolking van de Schotse eilanden en op 13 maart 1988 wordt bij Wolftrail, Calandplein 4, 2521 AB Den Haag (tel.070-808 464/ b.g.g. 899 241, een lezing over de reis gehouden. Toegang gratis.

Deze unieke, exclusieve zeereis bevelen wij van harte aan.

VOGELS OP DE GOOISE HEIDEVELDEN

Peter Dieperink

Inleiding:

Momenteel beslaat het tiental heidevelden dat nog resteert een oppervlakte van ruim 1000 ha. De drie grootste heidevelden liggen centraal in het Gooi ingeklemd tussen Hilversum, Laren en Bussum: de Wester-, Bussummer- en de Zuiderheide. Naast dit drietal zijn er nog diverse middelgrote en kleine heides, zoals de Hoorneboegse-, Tafelberg-, Limitische-, Franse Kamp-, Nieuwe Bussummer- en de Postiljonheide en het heideveldje achter de Expohal te Hilversum. Er zijn nog wel meer gebieden te noemen waar nog een plukje struik- of dopheide groeit, maar zij verdienen het predikaat 'heide' al lang niet meer en zijn volledig dichtgegroeid.

Historische ontwikkeling:

Een 1500-2000 jaar voor Chr. was het grootste gedeelte van het Gooi bedekt met bos: de hogere gedeeltes met eiken- en berkenbos en de wat lagere gebieden met wilgen- en elzenbos. Er woonden toen al mensen, getuige de grafheuvels op de Westerheide, die uit deze periode stammen. In de eeuwen daarna kwamen er geleidelijk aan steeds meer boeren wonen die voor hun levensonderhoud natuurlijk landbouwgrond nodig hadden. Bossen werden voor dit doel omgekap. Een gedeelte van deze landbouwgronden groeide later weer dicht met heide; zo ontstonden diverse heidevelden in de vroege middeleeuwen. Er werden schapen op gehouden die ervoor zorgden dat de heides niet dicht groeiden. Rond 1840 werden vele eikenhakhoutsingels aangeplant (armoetijd), dwars door de open heides. Men deed dit in het kader van werkverschaffing, bovendien wilde men de 'eenzaamheid van de uitgestrekte, kale heides' doorbreken. Het 'Gebed zonder End', d.w.z. de groenstrook die de Westerheide van de Bussummerheide scheidt, is hier een voorbeeld van.

Sommige heidevelden groeiden in de 19e eeuw alweer dicht doordat ze niet meer begraasd werden en men tot herbeplanting overging. Voorbeelden hiervan zijn het Spanderswoud en het Corversbos. Vanaf ± 1900 wordt de schapenteelt steeds minder rendabel, waardoor men genoodzaakt wordt de kuddes te verkleinen of zelfs terug te trekken van met name de kleinere, perifere heidevelden.

Nog steeds worden er plaggen gestoken voor gebruik in stallen en wordt er leem afgegraven voor het verharderen van vloeren. De leemkuilen op de Blaricummerheide zijn hiervan een goed voorbeeld.

Ondertussen zijn er steeds meer boeren (Erfgooiers) die het stukje heide of enggrond dat ze bezitten verkopen aan grondspeculanten, die het op hun beurt weer benutten, maar dan voor woningbouw want de bevolking groeit snel. De bestuurderen zien zo langzamerhand ook in dat er op die manier weinig natuurschoon overblijft en kondigen daarom in 1912 de Ergooierswet af, die de verkoop van woeste grond aan de speculanten moet bemoeilijken. Dit lukt gedeeltelijk. Pas in 1932 worden de resterende heidevelden 'afdoende' beschermd als in dat jaar het Goois Natuur Reservaat wordt opgericht. Vanaf haar oprichting heeft deze stichting alle gooise heidevelden beheerd.

Bedreigingen en ontwikkelingen:

1. Vegetatie

Een maximum van ca. 3000 schapen graasden in de 19e eeuw op de diverse heides. Naarmate de schapenteelt steeds minder interessant werd groeiden de heidevelden snel dicht, de kleinere het eerst en de centrale pas veel later. Van de Wester- en de Zuiderheide verdwenen de schapen namelijk pas in 1962. Uiteraard is het beheer er op gericht de heides zoveel mogelijk (?) open te houden, doch dit wordt enorm bemoeilijkt door de opkomst van de Amerikaanse Vogelkers. Op de plaatsen waar opslag van deze soort is verwijderd, komt de heide niet of nauwelijks terug. Het dichtgroeien van de drie centrale heidevelden is pas goed begonnen aan het begin van de zestiger jaren en dit uit zich in een duidelijke toename van het aantal broedende bosvogels.

Bij een vergelijking van inventarisatiegegevens uit de periodes 1968-1970 en die van 1980-1983 valt het op dat typische park- of bosvogels als Houtduif, Roodborst, Fitis en Koolmees in aantal zijn verdubbeld op de centrale heidevelden. Dit geeft een goede indicatie met betrekking tot het dichtgroeien. Overigens is van deze vier soorten de Fitis het minst toegenomen; de Fitis verdwijnt immers weer als de bossages te dicht of te hoog worden.

Een ander probleem is de vergrassing. Op veel plaatsen wordt de struikheide verdrongen door heidegrassen zoals Pijpestrootje, die onder de invloed van zure regen meer kans hebben. Ook hier lijkt het, net als bij de Amerikaanse Vogelkers, of er geen weg terug is; waar eenmaal gras groeit komt de heide niet of nauwelijks meer terug. Dit is goed te zien in de omgeving van het vogelreservaat op de Westerheide.

Alleen een goed beheer kan de ontwikkelingen keren: afbranden, plaggen, hooien, begrazing, etc. Grootschalig beheer is uiteraard goedkoper maar voor de heidevogels nadelig.

2. Bevolkingstoename en Rekreatie

Tot de oprichting van het GNR was de snelle bevolkingsgroei er de oorzaak van dat nogal wat heidegrond opgeofferd werd aan de woningbouw. Hierna vormde de stormachtige ontwikkeling van de rekreatie één van de belangrijkste bedreigingen van de vogels en de planten op de heides. Om een indruk te geven: Aan het begin van de 16e eeuw woonden er nog maar 5000 mensen in het Gooi; in 1900: 40.000; in 1930: 100.000 en momenteel ca. 250.000! In 1930 waren er zelfs plannen om een forensenstad van Amsterdam te bouwen op de Westerheide. De Kuifleeuwerik profiteerde soms wel van deze woningbouw aan de rand van de heides, bij stuifzand.

Het is duidelijk hoezeer de rekreatie is toegenomen de laatste 50 jaar. De hoge rekreatiedruk is één van de factoren die het ontwikkelen van een goede heidevogelstand ernstig bemoeilijken, ondanks het feit dat er een honden-aanlijngedod bestaat, er een korhoendersrustgebied is geschapen en er paden worden herbepant. Indien het aantal wandelpaden op sommige heidevelden drastisch beperkt zou worden, zou de rekreatiedruk hierdoor belangrijk kunnen afnemen terwijl het aantal rekreanten gelijk blijft.

Ontwikkeling heidevogelstand:

Wat is de invloed van al deze ingrijpende ontwikkelingen op de heidevogelstand geweest gedurende deze eeuw? Voor het beantwoorden van deze vraag hebben we uiteraard inventarisatiegegevens nodig. Van de vorige eeuw en de periode tot 1920 zijn nauwelijks of geen gegevens beschikbaar. Pas vanaf ± 1920 liepen er vogelaars over de heides die ook nog wat noteerden en vanaf ± 1930 weten we vrij exact welke vogels er op de diverse heidevelden broedden en in welke aantallen. Van deze broedvogels heb ik er min of meer arbitrair elf uitgekozen die voor de gooise heidevelden karakteristiek waren of het nog zijn. Ze hebben er alle gedurende de laatste dertig jaar gebroed.

Deze elf soorten zijn onder te verdelen in drie groepen. De eerste groep omvat vier soorten die gedurende deze laatste dertig jaren zijn verdwenen, te weten, in de volgorde van verdwijning: Nachtzwaluw (1968), Tapuit (± 1977), Geelgors (± 1982), Korhoen (± 1985). De tweede groep bestaat uit drie soorten die onregelmatig broeden of het moeilijk hebben: Patrijs, Roodborsttapuit en Boomleeuwerik. De derde en laatste groep wordt gevormd door vier soorten die op korte termijn niet direkt gevaar lopen óf zelfs in aantal vooruit gaan: Wulp, Bergeend, Veldleeuwerik en Boompieper. Het lijkt misschien wat vreemd om de Wulp in deze groep te plaatsen, doch de zeer kleine populatie van twee paren die nog op de Westerhei voorkomt is immers al lange tijd stabiel te noemen.

Opvallend maar natuurlijk niet toevallig is dat er van de zeven soorten uit groep 1 en 2 maar liefst zes soorten voorkomen (de Roodborsttapuit niet) op de 'rode lijst' van soorten die landelijk gezien gevaar lopen of in ieder geval achteruit gaan in aantal. De Roodborsttapuit hoort wel op deze lijst thuis, gezien recente ontwikkelingen.

Soortbespreking

Het Korhoen komt hier voor sinds 1901 en is tussen 1901 en 1930 enorm in aantal toegenomen vanuit populaties op de Veluwe, in Drente, Brabant etc. In 1930 kwamen er zelfs $\pm$ 130 Korhoenders voor, het maximum in deze eeuw. In de oorlog nam dit aantal af tot 30 à 50 exemplaren, later groeide dit weer tot ca. 50 in 1957. Steeds minder kwamen ze voor buiten de centrale heidevelden. De daling begint dan, terwijl er landelijk gezien juist een toename plaatsvond tot 1965. Dit kwam door een beter heidebeheer. De daling zet in het Gooi zeer snel door: 25 ex. in 1970; 1 man en enkele vrouwen in 1979 en momenteel zijn ze uitgestorven.

De achteruitgang vindt in geheel Europa plaats, in Nederland wordt het Korhoen met uitsterven bedreigd op korte termijn. Voor het verdwijnen uit het Gooi zijn meerdere oorzaken aan te wijzen: biotoopverandering door dichtgroei, veroudering van de heide en het bomenbestand; verdwijning van kruidenrijke voedselgebieden en akkers (engen!); rekreatiedruk, etc.

Hoewel het GNR er redelijk veel aan gedaan heeft om het verdwijnen te voorkomen, zijn de oorzaken te structureel.

De Nachtzwaluw of Geitenmelker broedde tot 1960 regelmatig langs de randen van heidevelden en redelijk vaak in de omgeving van de beide wasmeren. In en na de oorlog was er een toename te zien door het ontstaan van kaalvlaktes in de bossen; een voorkeursbiotoop. Door biotoopverdwijning (stuifzanden!) en toename van de recreatie nam dit soort snel af na 1960. Het laatste paartje broedde in 1968 op een stukje heide met wat stuifzand en opslag ten zuiden van Hilversum.

Van de Tapuit is bekend dat er de vorige eeuw erg veel van voorkwamen als broedvogel. In deze eeuw, tot 1970, bleef de Tapuit een regelmatige broedvogel op de Wester- en de Bussummerheide, maar was zeker niet algemeen te noemen. Op andere heidevelden kwam de soort vrijwel niet voor als broedvogel.

In de periode 1970-1977 heeft nog een enkel paartje gebroed op de Westerheide, doch daarna niet meer. De Tapuit is zeer gevoelig voor een hoge rekreatiedruk, zodat het verdwijnen nogal begrijpelijk is. Ook biotoopveranderingen hebben hier toe bijgedragen, zoals dichtgroei en het verdwijnen van stuifzanden. Wel lijkt de Tapuit zich thuis te voelen op pas afgebrande stukken heide. Mogelijkerwijs spelen klimatologische factoren in Afrika ook nog een rol bij deze (landelijke) achteruitgang: de soort overwintert immers in tropisch Afrika.

De Geelgors is ook al verdwenen door biotoopveranderingen (dichtgroei) en de te hoge rekreatiedruk. En dat terwijl de soort begin dezer eeuw (tot $\pm$ 1960) algemeen voorkwam op alle heidevelden en engen! De achteruitgang begon aan het eind van de vijftiger jaren. Door rekreatiedruk werden de laatste broedparen teruggedrongen naar afgesloten gebieden. De laatste Geelgorzen broedden op de centrale heidevelden (de laatste in 1976) bij het Hilversums Wasmeer (tot 1977) en bij het sportpark in Hilversum (tot 1982). Ook 'swinters worden er nauwelijks meer geelgorzen gezien, terwijl er in de zestiger jaren nog wel groepen van 40 exemplaren op de heidevelden werden gezien. Aangezien het Gooi op de rand van het verspreidingsgebied ligt, is de Geelgors zo enorm snel van het toneel verdwenen.

De Patrijs bevindt zich nu in een situatie waarin het Korhoen zich tien jaar geleden bevond: ze broeden er nog wel, maar de toekomst is verre van rooskleurig. Tot 1940 waren de aantallen Patrijzen klein, wat niet zo verwonderlijk was want er werd flink op gejaagd. Door het wapenverbod in de Tweede Wereldoorlog kon de soort toenemen. Deze toename zette zich ook na de oorlog voort: er broedden toen enkele tientallen paren op de verschillende heidevelden. In 1968 werden er zelfs 60 ex. op de Westerheide waargenomen in de winter. Na 1970 ging het snel bergafwaarts en momenteel broeden er nog maar 1 à 2 paren op de Zuider- en de Westerheide en misschien nog een enkel paartje ergens anders. De kans is groot dat er over enkele jaren geen Patrijzen meer broeden op de heidevelden. Ongeveer dezelfde oorzaken als bij het Korhoen zijn hier van toepassing: er is een voedselprobleem (weinig jongenproductie) door het ontbreken van kruidenrijke gebieden, ruigtes, akkertjes, engen etc. De heidevelden zijn een tweede rangs biotoop geworden. Overigens gaat de Patrijs ook in de rest van Nederland en zelfs in grote delen van Europa om dezelfde redenen achteruit.

De Roodborsttapuit en de Boomleeuwerik zijn twee soorten die een nogal schommelend aantalsverloop hebben. De eerste soort was een regelmatige broedvogel van de heidevelden in de periode 1930-1960. De meeste grote en kleine heides hadden wel een paartje broeden. Vanaf 1960 nam de soort af tot nul paar in 1974. Vanaf 1977 volgde een spectaculaire toename tot een maximum van 13 paren in 1981, verspreid over de centrale heides en de Hoorneboegse heide. Sinds het midden van de zeventiger jaren nam de soort sterk af in de agrarische gebieden van Nederland en West-Europa door biotoopveranderingen. Op de heides en de hoogvenen volgde een toename, mogelijk door overvloed van jonge vogels uit de agrarische gebieden. Na 1983 volgde een afname onder invloed van enkele strenge winters. Momenteel broedt er nog een enkel paartje.

Roodborsttapuiten lijken niet zo recreatiegevoelig te zijn, getuige het feit dat sommige paren op de Westerheide vlak bij de drukste wandelroutes nestelden. Belangrijker is het voorkomen van een gevarieerd biotoop met voldoende afwisseling in vegetatiehoogte en de aanwezigheid van enig reliëf in het landschap (greppels, heuveltjes, uitkijkposten, akkertjes etc.) Het voedsel bestaat uit grote insecten, die juist in die overgangsgebieden voorkomen. Op de Westerheide en de Hoorneboegse heide bestaat het biotoop uit kleinschalige gebiedjes waar afwisselend oude en afgebrande heide voorkomt met wat hogere pollen, waar wat bremstruikjes verspreid groeien en de bodem enigszins geaccidenteed is. Een te kale heide is ook onaantrekkelijk voor desoort. Bij een goed heidebeheer heeft de Roodborsttapuit nog wel enig toekomstperspektief.

Ook de Boomleeuwerik kwam tot + 1945 op de meeste heidevelden voor met één of meerdere paren. Na 1955 volgde een afname tot een paartje of drie in 1970. In de zeventiger jaren verdween hij van het toneel om er in 1981 weer terug te keren. De onverwachte toename werd in veel plaatsen in ons land opgemerkt; de oorzaken zijn niet geheel duidelijk. In 1984 waren er zelfs weer zeven broedparen op de drie centrale heidevelden en op de Tafelberg- en de Blaricummerheide tesamen. De laatste jaren is de stand weer fors teruggelopen door de strenge winters die tot in Zuid-Europa reikten. De Boomleeuwerik heeft een voorkeur voor heide die spaarzaam met naaldbout begroeid is, voor zandverstuivingen, kaalslagen, jonge naaldbomenaanplant en glooiend terrein. Hoewel er van dit soort biotopen nogal wat verdwenen zijn de laatste decennia, laat de recente kortstondige toename wel zien dat de soort over enig aanpassingsvermogen beschikt, zodat er nog enige hoop is. De recreatiedruk hoeft kennelijk geen doorslaggevende faktor te zijn bij hervestiging. Toch blijft het een bedreigde soort, die in het Gooi aan de rand van zijn verspreidingsgebied leeft.

Gelukkig zijn er nog soorten die alle ontwikkelingen goed doorstaan hebben. De Bergeend is hier een voorbeeld van. Al vanaf 1880 is de soort op de heidevelden waargenomen, maar vooral na 1935 is de bergeendpopulatie in het gehele Gooi fors gestegen, vooral op de landgoederen in het zuiden van het Gooi. Opvallend is dat er bijna alleen maar broedgevallen bekend zijn van de centrale heidevelden. De populatie aldaar is gedurende deze eeuw vrij constant gebleven en bedraagt momenteel maximaal 5 paren. Overigens wordt het aantal broedparen nogal eens overschat doordat ook niet-geslachtsrijpe paren worden meegeteld. De wasmeren zijn nog steeds een belangrijke verzamelplaats voor paren met jongen, die op de centrale heidevelden genesteld hebben. Voor de pullen is water essentieel en om dit te bereiken kunnen ze vele kilometers afleggen, met alle risico's van dien.

Het kenmerkende gejodel van de Wulp is gelukkig nog steeds te horen op de Westerheide. De vraag is echter wel: hoe lang nog? De twee overgebleven paren zijn maar een fractie van de aantallen die er aan het begin van deze eeuw voorkwamen. Toen ging het om minstens enige tientallen paren, die verspreid over de verschillende heidevelden rond Hilversum voorkwamen. Aangezien de Wulp een voorkeur heeft voor zeer open en uitgestrekte heidevelden, verdween hij al snel van heides die dichtgroeiden of 'platgelopen' werden door rekrenten en honden. Zo verging het ze op de Hoorneboeg (broedvogel tot 1947), de heide achter het sportpark bij Hilversum (tot 1959), de Zuiderheide (tot 1959) en de Bussummerheide (tot 1977). Al vanaf 1960 broeden er dus 2 à 3 paren op de Westerheide. Indien het gebied voldoende open wordt gehouden

zal het biotoop geschikt blijven, vooral daar de Wulp weinig hinder lijkt te ondervinden van de toenemende vergrassing. De laatste jaren wordt juist in de meer vergraste gedeeltes genesteld. Het instellen van het 'Korhoenderreservaat' heeft ongetwijfeld voor de broodnodige rust in het broedgebied gezorgd. Er zijn dan ook geregeld jongen grootgebracht, wat erg verheugend is, vooral daar het heel goed mogelijk is dat er voor jonge Wulpen eenzelfde voedselprobleem is als voor het Korhoen en de Patrijs.

De Boompieper handhaaft zich heel behoorlijk en komt op de meeste heidevelden voor met meerdere paren. Toch zag het er in de zeventiger jaren wat minder rooskleurig uit, want de stand daalde van ruim 100 paren vóór 1970 tot ca. 30 paren in 1972. De redenen van deze terugval zijn niet geheel duidelijk, want het dichtgroeien van de heide heeft niet al te veel invloed op deze zanger. Gelukkig is de populatie sinds 1972 weer verdubbeld.

Ook de Veldleeuwerik weet zich te handhaven op de heidevelden, maar is vrijwel verdwenen van de meeste kleine heides. Vooral op de Hoorneboegse-, de Tafelberg- en de Blaricummerheide is de achteruitgang opvallend: van de tientallen paren die er enkele decennia geleden voorkwamen zijn er maar enkele over. Rekreatie en het dichtgroeien lijken de belangrijkste oorzaken te zijn, maar mogelijk spelen nog heel andere, niet-lokale oorzaken een rol (bijv. de jacht in Zuid-Europa?).

Als laatste soort noem ik nog een niet-broedvogel die niet zo gemakkelijk weg te denken valt uit het winterse heidelandschap: de Klapekster. Het fraaie vogeltje was jarenlang een regelmatige gast van met name de Westerheide, waar bijna elke winter wel één exemplaar gedurende enkele weken of maanden vertoefde. Het voorkomen is aan invasies gebonden, maar sinds 1975 worden er nog maar heel weinig waargenomen op de heidevelden en in de rest van het Gooi. Niet eens elk jaar. De gehele populatie in noordoost-Europa lijkt af te nemen. In het Gooi-, Eem- en Vechtplassengebied prefereert de Klapekster moerasgebieden boven heidevelden, want in dit laatste biotoop is maar één op de zes waarnemingen gedaan.

Conclusie en konsekwenties van het heidebeheer:

Het moge duidelijk zijn dat de achteruitgang van de heidevogels, die in de vijftiger jaren begonnen is, nog steeds doorgaat. In de zestiger jaren is er één soort verdwenen (Nachtzwaluw), in de zeventiger jaren ook één (Tapuit), in de tachtiger jaren twee (Geelgors en Korhoen) en in de negentiger jaren verdwijnen er als het tegen zit nog eens drie (Patrijs, Wulp en Boomleeuwerik). Uitgaande van de eisen die de nu nog voorkomende heidevogels aan hun biotoop stellen, komen we tot een aantal beheersmaatregelen die voor hun behoud dringend nodig zijn.

Algemene maatregelen: het instellen van meer rustgebieden of gebiedjes, analoog aan het korhoenderreservaat op de Westerheide.

- verdere beperking van het aantal wandelpaden ter verlaging van de rekreatiedruk.
- handhaving van een open landschap met verspreid staande bosjes van bijv. Berk, Eik en Brem.
- variatie in vegetatie, dus ook de vergrassing tegengaan.

Soortspecifieke maatregelen:

- voor Patrijs: het herstellen van de verbindingen tussen heides en engen; aanleggen van akkertjes op of langs de randen van heidevelden. Dit zou bijv. kunnen op die plaatsen waar Amerikaanse vogelkers verwijderd is en waar heide of heidegrassen niet meer willen groeien. Denk ook aan boekweitakkers.
- voor Tapuit en Boomleeuwerik: zandverstuivingen goed beheren.
- voor Patrijs, Tapuit en Boomleeuwerik en Roodborsttapuit: het creëren van zoveel mogelijk reliëf in het landschap. Dit kan door de (leem)kuilen zo min mogelijk te laten dichtgroeien, het graven van greppels en het aanleggen

van houtwallen. Houtwallen en greppels zijn ook zeer geschikt om waardevolle deelgebiedjes te vrijwaren van intensieve recreatie en wel op een vriendelijke manier.

- voor Patrijs en Roodborsttapuit: zorgen voor variatie in de (heide)vegetatie op een kleinschalige wijze. Bijvoorbeeld zorgen voor afwisselend oude en jonge heidedoor afbranden.
- voor de Wulp: handhaving van het zeer open landschap van het zuidelijk deel van de Westerheide.

TOT SLOT: het lijkt er op dat de toekomst van de nog resterende heidevogels enigszins afhankelijk is van het gevoerde beheer en dus van de financiële middelen die het GNR heeft op lange termijn. Een onzekere toekomst dus in een biotoop dat op een zeer kunstmatige wijze in stand gehouden dient te worden.

ONTVANGEN LITERATUUR

Samengesteld door Leny Reddingius

DUTCH BIRDING Stichting Dutch Birding Association, jrg 9 no. 4, december 1987:

Alpenheggemussen in Nederland in voorjaar van 1986 - Rare birds in the Netherlands in 1986.

FICEDULA Twentse VWG, jrg 16 no. 3, september 1987:

Verslag 11e ringseizoen (1986/1987) Ringstation Overdinkel.

DE GIERZWALUW KNNV/VWG Amsterdam, jrg 25 no. 3, 1987:

Aalscholvers in Artis, toekomstige broedvogels in Amsterdam?

DE GRASPIEPER Samenwerkende VWG's Noord-Holland, jrg 7 no.4, december 1987:

Vossen, jagers, Lepelaars en de Telegraaf - De Sneeuwgorz in Noord-Holland in 1982 en 1983 - De Gele Kwikstaart als broedvogel in Noord-Holland - Over de herkomst en de trek van bij Castricum geringde Goudhaantjes.

DE GRUTTER Vogelbeschermingswacht Zaanstreek, jrg 11 no. 4, oktober 1987:

Ontwikkelingen in de broedvogelstand van de Reef en het Westzijderveld in de afgelopen 20 jaar - Na 3 jaar weer een Koereiger.

idem Themanummer "Het Guisveld", met o.a.: 20 jaar strijd om het Guisveld, Historische achtergronden van het Guisveld - Broedvogels en wroetvogels - Planten - Uit het boerenleven een greep - Vrijwillig landschapsbeheer - Voorstellen voor beheer.

idem jrg 11 no. 6, december 1987:

Verslag van de maandelijkse watervogeltellingen in de Zaanstreek in de winter 1986-1987.

DE KLEINE RATELAAR IVN Gooi e.o., jrg 9 no. 5, november 1987.

KNIPSELKRANT Stichting Kritisch Faunabeheer, jrg 12 no. 5, november 1987:

O.a. diverse artikelen over de internationale protestdag in Vaals tegen de jacht en over het gebruik van lokganzen.

DE KRUISBEK Vogelwacht Utrecht, jrg 30 no.5, okt/nov 1987:

Ganzen in het Langbroekergebied - Vogeldeterminatie: Zwanen - Ooievaars in Utrecht 1986.

idem Broedvogels van de Noordelijke Utrechtse Heuvelrug (1984) - Eksters op de korrel.

LIMOSA NOU/SOVON/ Watervogels, jrg 60 afl. 2, 1987:

Bruine Kiekendief in Flevoland in de winter - Patronen van hoge vogeltrek boven het Noordzeegebied in oktober - Biometrie, rui en herkomst van Dwergsterns in het Deltagebied.

DE MOURIK VWG Rijk van Nijmegen, jrg 13 no. 4-5, 1987:

Verslag wintervogeltelling (2-4 jan.1987) Land van Cuyk - Schaarse en zeldzame soorten van het zuidwesten van het land van Cuyk 1987 - Broedvogelinventarisatie staatsbossen St.Anthonis 1987 - Broedvogels van het Nederrijk-Noord in 1987 - De Klapekster in het Rijk van Nijmegen.

NATUUR EN MILIEU Stichting Natuur en Milieu, jrg 11 no.11, november 1987:

Het no nonsense verkeersbeleid - Grondreiniging moet beter.

idem. jr 11 no.12, december 1987:

Slechte vooruitzichten voor Europa door de verzuring - Grondwaterwinning en drinkwatervoorziening - Ganzenjacht.

NATUURBEHOUD Ver.tot Behoud van Natuurmonumenten, jrg 18 no.4, november 1987:

Zure regen: het woord is aan de politiek - Vijf jaar Hooglanders in de Imbos - Rosse Vleermuis - Doornat niemandsland op de grens van Friesland en Drenthe.

NATUUR NABIJ IVN Eemland, jrg 15 no.5, nov/dec 1987.

DE STEENLOPER VWG Den Helder, jrg 5 no.31, december 1987:

Broedvogelinventarisatie Churchillpark/Linie (den Helder) - Stranding van Noordse Stormvogels en (juvenile) Drieteenmeeuwen op de Hollandse kust, juli/aug 1987 - Avifaunistisch overzicht van het Balgzand en enkele omliggende terreinen - Broedvogelinventarisatie Huisduinerpolder 1987.

VANELLUS Bond van Friese Vogelbeschermingswachten, jrg 40 no.5, oktober 1987:

Zorg en nazorg 1947-1987; de BFVW in nesten en broedparen - De nestbeschermer - Stichting vogelverzorgingsfonds Friesland.

idem jrg 40 no.6, nov/dec 1987:

Ganzen..... anders bekeken - Nazorg in 1987 (1).

HET VOGELJAAR Stichting Het Vogeljaar, jrg 35 no.5, oktober 1987:

Het gehele nummer is gewijd aan de vogelbevolking van het Gooi: Twintigjarig bestaan van de VWG Het Gooi e.o. - Veranderingen in het Gooi e.o. gedurende de laatste honderd jaar - Evaluatie van Gooise broedvogelinventarisaties - Vogels van de Gooise heidevelden - De vogelbevolking op de 's-Gravelandse buitenplaatsen - Broedvogels in het Naardermeer - Historische en avifaunistische veranderingen in het Laarder Waschmeer - De verloren waarden van het Hilversums Waschmeer - Kansen voor het Korhoen - Korhoenderinventarisatie in 1985.

VOGELS Ned.Ver.tot Bescherming van Vogels, jrg 7 no.42, nov/dec 1987:

Wedden op zeevogels - "Rond boorplatforms is de zeebodem levenloos" - Zeevogels weten wel raad met een zout dieet - Een deugniet in prachtkleed (Vlaamse Gaai, L.R.) - Kraaienvangkooien - Minister Braks tegen gebruik lokganzen - Waarom zeeduikers meeuwen zijn - Franjepoten, buitenbeentjes tussen de steltlopers - Papegaaien en sterns zijn op de Antillen vogelvrij - Roerdomp.

idem jrg 8 no.43, jan/febr. 1988:

Natuur in de toekomst: onze internationale verantwoordelijkheid - Onze mezen - Hoe oud wordt die vogel? - De EG, Extremadura en het Spaanse graan - Rietland, een vogeleldorado - Het Markiezaat: unieke kans op een nieuw Europees 'wetland'! - De Kerkuil en Sjoerd Braaksma - Grote Flamingo.

DE WIJDE BLIK Stichting Milieutijdschrift Gooi, Vechtstreek e.o., jrg 4 no.3, nov.1987:

Hilversum en het milieu - Het Biezenveld - Kraailook - Crailo - Libellen van de Blauwe Koepel (landgoed Buitenzorg tussen spoorlijn Baarn-Hilversum en landgoed Groeneveld, L.R.).

ZICHT OP STICHT Stichtse Milieufederatie, jrg 4 no. 5, 1987.

CURSUS VOGELS HERKENNEN.

Heeft U zich al opgegeven voor de voorjaarscursus die op maandag 23 februari a.s. begint?

Inlichtingen bij Mevrouw A.van Klaveren-van Oord, Berkenhof 3, 1241 VP Kortenhoef. tel.035-61426.

VELDWAARNEMINGEN

Samengesteld door Jos de Jonge.

Dodaars	1	27.11	Gooyergracht bij Valse Bos, Eemnes	DJ
"	1	28.11	Tienhovens Kanaal, Hilversum	exc.
"	1	10.01	Waterleidingplas, Loosdrecht	JJ
Georde Fuut	1	15.11	Omg.Pampushaven, Zd.Flevo	CR/WBd/AB
Aalscholver	35	13.11	Paaltjesrij bij waterleidingplas, Loosdrecht	JJ
Roerdomp	1	10.01	Waterleidingplas, Loosdrecht	=FK/exc.
Grauwe Gans	250	30.12	Loenderveense plas, Loosdrecht	FK
Rietgans	5	30.12	idem id	"
Wilde Zwaan	96 (wv 13 juv)	18.11	Eempolder Zd.(grazend)	BH
Kleine Zwaan	104	30.11	Aetsveldse Polder-West, Weesp	JG
Nijlgans	12 OV*	28.11	Einde Gooi, Hilversum	exc.
Bergeend	2	25.11	Eempolder Nrd	FK
"	2	9.12	Waterleidingplas, Loosdrecht	FK/CD
"	1 OV	10.01	idem id	FK
Wintertaling	2	13.11	Wijde Blik/Lambertszkade, Kortenhoef	JJ
Smient	20	25.11	Eempolder Zd.	FK
"	min.6560	30.11	Loenderveense Plas, Loosdrecht	"
"	min.7300	30.12	idem id	"
Brilduiker	4	8.01	Wijde Blik, Kortenhoef	JJ
Nonnetje	55	9.12	Waterleidingplas, Loosdrecht	FK/CD
"	7	8.01	t.NW v.Waterleidingplas, Loosdrecht	JJ
Midd.Zaagbek	1 mn	28.12	Pampus Haven, Zd.Flevo	FW/MK
"	1 of 2 vr	10.01	Waterleidingpoas, Loosdrecht	FK/exc.
Grote Zaagbek	7	10.01	idem id	JJ
Rode Wouw	1	14.11	Stichtse Brug (fouragerend)	AV
Havik	1	19.12	Dammerkade, Ankeveen	FW
Ruigpootbuizerd	1 juv	14.11	Corversakker, Hilversum	ND
Smelleken	1 mn	26.12	Breukelerveense plas	FW/MK
Fazant	1 vr	14.11	Achtertuint O.Amersf.weg, Hilversum (rustend)	FHo
idem	1	15.11	idem	"
Waterial	1	9.12	Waterleidingplas, Loosdrecht	FK/CD
"	2	29.12	Laarder Wasmeer	ND
Waterhoen	15	14.11	Oude Haven, Hilversum	"
Kemphaan	6	25.11	Eempolder Nrd.	FK
"	11	4.12	Polder Garsten, Vreeland	"
Bosuil	1	26.12	Eendekooi, Breukelerveen	FW/MK
IJsvogel	1	10.01	Waterleidingplas, Loosdrecht	FK/exc.
Groene Specht	4	14.11	Weiland Corversbos, Hilversum (namen paalhouding aan vanwege een overvl.Sperwer)	ND
Zwarte Specht	1	20.11	Spanderswoud, Hilversum	AV
Huiswaluw	1	31.10	De Dobber (!), Kortenhoef	DJ/HH
Waterpieper	3	27.10	Huizer Pier	RB
"	1	4.11	Z.W.Huizermaat	"
"	1	18.11	Oostermeent	"
"	9	30.11	omg.Eendekooi, Breukelerveen	FK
"	1	26.12	Eempolder Zd.	RB
Gr.Gele Kwikst.	1	29.11	Corversakkers, Hilversum	FK
Vuurgoudhaantje	1	14.11	Gooilust, 's-Graveland	ND
"	1 of 2	01.01	Waterleidingplas, Loosdrecht	FK
Zwarte Roodstrt	1	28.11	Huizerhaven	RB
Kramsvogel	62 OV	3.11	Centrum Hilversum	ND
"	154	20.12	Gooilust, 's-Gravealnd	ND/BD
Koperwiek	128	20.12	idem id	" "
Grote Lijster	1	8.01	Omg.Nwe Lyceum, Hilversum (zingend)	PJ
Baardmannetje	ca.5	28.11	Huizer Pier	RB
"	min.1	10.01	Waterleidingplas, Loosdrecht	FK/exc.
Glanskop	1	18.11	Bantam, Bussum	ND/AV
"	1	20.12	Peerlkamplaan, Hilversum	ND/BD
Zwarte Mees	3	20.12	Corversbos, Hilversum	ND/BD
IJsgors	1	18.11	Eempolder Nrd	RB
"	1	2.12	ZW Gooierhoofd, Huizen	"

Keep	84	20.12	Peerlkamplaan, Hilversum	ND/BD
Sijs	44	13.11	Stalpaertstraat, Hilversum	ND
"	200	30.11	Eendekooi, Breukeleveen	FK
"	48	12.12	Zwanebloemstraat, 's-Graveland	ND/BD
"	26	20.12	Corversbos, Hilversum	" "
"	ca. 20	26.12	t.Z.v.Eendekooi, Tienhoven	FW/MK
Putter	27	28.11	Tienhovens Kanaal, Hilversum	exc.
"	18	20.12	Corversbos, Hilversum	ND/BD
"	ca. 5	26.12	t.Z.v.Eendekooi, Tienhoven	FW/MK
"	6	10.01	Waterleidingplas, Loosdrecht	FK/exc
Goudvink	1 pr	5.12	Kromme Goog, Ankeveen (foeragerend op Meidoorn)	JF
"	3	9.12	Waterleidingplas, Loosdrecht	FK/CD
Ringmus	ca. 15	6.11	Plantsoentje bij B.Ingellaan, Ankeveen	LHt
BOnthe Kraai	1	18.11	Eempolder Zd	BH

Erratum betreffende de tweede Slechtvalk op pag.132:

De vermelde waarnemer moet zijn RBr - Ron v.d.Brink (i.p.v. RB - Ruud v.Beusekom)

Met dank aan de waarnemers/inzenders, die het jaar voorbeeldig begonnen:

AB - A.Blom	JG - J.W.v.Galen Last	PJ - P.de Jong
RB - R.v.Beusekom	BH - B.Hennephof	FK - A.van Klaveren
WBd - W.v.d.Bedum	FHo - F.Hoes	MK - M.v.d.Kamp
BD - B.Dwars-v.Achterberg	HH - H.Hardon	CR - C.M.T.I.Rosier
CD - C.Derks	LHt - L.Hartog	AV - A.Vermeule
ND - N.Dwars	DJ - D.A.Jonkers	FW - F.v.d.Weijer
JF - Joh.J.Frieswijk	JJ - J.de Jonge	exc.- excursie VWG

*OV = Overvliegend

Afhalen waarnemingskaartjes:

Ook voor Muiden en omgeving is er nu een adres waar nieuwe waarnemingskaartjes kunnen worden afgehaald, namelijk bij:

Mark v.d. Pol, Lely 3, Muiden, tel. 02942-3510.

LIJST VAN ADRESSEN DIE U NODIG KUNT HEBBEN

Het dagelijks bestuur

Voorzitter : H.Hardon, Dotterbloemlaan 39, 3742 ED Baarn, tel. 02154-18804
Sekretaris : W.Bindt-Bonnes, Oude 's-Gravelandseweg 9, 1406 LB Bussum 02159-12640
Penningmeester : L.Mudde, Slauerhoffstraat 6, 1382 RR Weesp, tel. 02940-11683
VWG het Gooi : Postbus 1028, 1200 BA Hilversum

Kontaktpersonen

Avifauna : A.P.Vermeule, Gr.Wichmanstraat 40, 1222 BR H'sum, tel. 035-857492
Eempolders : R.A.Kole, Torenavalk 22, 3752 SK Bunschoten, tel. 03499-82303
Nestkasten :
Propaganda :
Vogelcursus : A.v.Klaveren-van Oord, Berkenhof 3, 1241VP Kortenhoef tel.035-61426
contr. Vogelwet: R.G.Moolenbeek, A.Voetlaan 14, 1244 PJ Ankeveen, tel. 035-62641
Korhaan : W.Duurland, M.Simonszhof 84, 1216 LM Hilversum, tel. 035-17222
Vogelasyl : B.v.Ingen, J.v.Schimmelstraat 6, 1411 VS Naarden, tel.02159-45658
Excursies : J.J.M.Hardon-v.Velsen, Dotterbloemlaan 39, 3742 ED Baarn,
tel. 02154-18804

Inzenden waarnemingskaartjes

J. de Jonge, Van Brakelllaan 26, 1215 PJ Hilversum

Afhalen waarnemingskaartjes

Ankeveen : R.G.Moolenbeek, A.Voetlaan 14, 1244 PJ Ankeveen, tel.035-62641
Bussum/Naarden: L.Reddingius, Gr.W.den Oudelaan 22, 1412 AV Naarden, 02159-42508
Hilversum : J.de Jonge, Van Brakellaan 26, 1215 PJ Hilversum, tel.035-17672
Huizen : Bert Roor, Eland 41, 1273 OK Huizen, tel. 02152-64623 (p)
030-913685 (w)
Muiden : Mark v.d.Pol, Lely 3, 1398 CS Muiden, tel.02942-3510

Opzegging van het lidmaatschap dient te geschieden vóór 1 november van elk kalenderjaar.

" De Korhaan "
Uitgave Vogelwerkgroep Het Gooi e.o.
Postbus 1028 , 1200 BA Hilversum

port betaald
Hilversum

XH 3016104 G
LECLERCQ J W

VT HOFFSTR 28
1223EE HILVERSUM